

ODLOČITEV

Vse je upropaščeno,
razen smeri: naprej —
kot deblo, vzraščeno
sred suhih vej.

Vse je zapravljeno,
sad in cvet in list,
le eno je postavljeno:
naprej — sam in čist!

KOČA NAD SLAPOM

Ivan Ribič

1

Vznak, z rokami podvitimi pod glavo, je ležal v senci gozdnega parobka in s polpriprtimi očmi strmel v nebo. Bilo je sončno julijsko nebo z belimi, na redko raztresenimi oblački, ki so bili v brezvetrju negibni in soparno gosti.

Na nič ni mislil, o ničemer sanjaril. Počival je. Misli so se sproti utapljale v utrujenosti, za sanje pa ni bilo prostora v tistem času: vojna jih je pregnala iz delavnika in praznika.

Zastrmel se je v samotni svet strmih travnatih pobočij, ozkih globeli in smrekovih gozdov. Nad vsem je ležala soparna spokojnost poletnega dne in noben šum ni skalil tišine.

Počasi je dvignil roko, si pogladil čelo, potem pa s prsti zdrsel skozi goste, razmršene lase, in spet obmiroval. Že čez kratek čas pa se je ujezil nad svojo lenobnostjo ter pobral parabolo in pas z naboji.

»Pojdiva, Dól!« ... je hripavo zamrmral, ko se je opasal.

V gozdu za njim se je vzgibalo visoko praprotje. Med pahljačastim zelenjem se je pokazala glava velikega volčjaka z upehano odprtim gobcem in z žejno iztegnjenim jezikom.

Potrepljal je psa in mu pokazal proti gozdu:

»Pazi, Dól!«

Žival se je nestrpno obliznila, z glavo in z životom drsnila ob njegovo koleno, potem pa se pognala med drevje.

S korakom človeka, ki hodi tjavdan, ali pa je trmast, da ne odjenja, čeprav še komaj, komaj stopa, se je nameril skozi goščavo. Desnica, v kateri je držal orožje, mu je mrtvo visela ob telesu, palec leve pa je vtaknil za pas, kot da je roka težka, težka in bi mu vsak njen gib utegnil zmanjšati pešajoče moči. Skozi kopreno priprtih vek je gledal psa, kako teka pred njim sem in tja, in kako vohlja zdaj po tleh zdaj po zraku, in se spet in spet ustavlja, kot bi ga vzpodbujal k hitrejši hoji.

Gozd je bil miren in tih, kakor v svečan molk pogreznjeno zeleno svetišče. Toda prav ta spokojnost ga je vznemirjala in dražila, da se mu je zahotelo zakričati, ker bi s krikom vsaj za drobec časa pretrgal tihoto. Verjel je, da bi ob odmevu lastnega glasu bil manj sam. Kriknil pa vendarle ni. Še za mrmrajoč pogovor s samim seboj ni imel dovolj moči in volje.

Globoko v gozdu je že bil, ko je pes pred njim nenadoma obstal, se nasršil in zarenčal.

Skočil je k psu, ga zgrabil za ovratnico in hlastnil: »Miruj!«

Pes se je nestrpno obliznil in se nemirno prestopil.

Tudi njemu so oživel čuti. Ostril je sluh in napenjal pogled v goščavo. Toda med drevjem se ni nič zganilo. Šele čez nekaj časa je zaznal lahen šum. Bil je podoben otožnemu šelestenju vetra ali grgranju v čeri ujete vode.

Trdneje je zgrabil psa, z desnico pa dvignil parabolo in položil prst na petelina. Previdno, korak za korakom, se je rinil skozi gosto podrast, kakor na večno opreznost obsojena divjad, ki ji je gozd dom in bojišče.

Pes je grozeče zarenčal in se prihulil k tlom, pripravljen na skok. »Molči!« je tiho ukazal.

Ko je pokoril žival, je počasi in oprezno razgrnil vejevje, ki mu je zastiralo pogled.

Zagledal se je v tiho gozdno jaso. Gosto zelenje praprotja, ki jo je preraščalo, se mu je zazdelo kakor v lahnem, neslišnem vetriču nako-drana površina tihotnega jezera, ki so ga ob položnejšem bregu obraščale smreke in malinovo grmičje, nasprotni breg pa zajezile strme, divje razbite pečine, iz katerih je vrel slap šumeče bele in razpenjene vode. V vodnih curkih so se mavričasto poigravali sončni žarki.

Tiho cvilec se je pes stisnil k njegovi nogi; drgetal je. In on je vedel, ne da bi žival pogledal, da postaja vse bolj in bolj le zver, ki mu bo zdaj, zdaj odrekla pokorščino, ako ji bo branil planiti k vodi. In tudi sam je občutil, da mu je grlo suho in boleče, kakor bi bilo

polno žgočih ran. Bil je že četrty dan, ko so bile njemu in psu kapljice jutranje rose edini napoj.

Oba, človeka in žival, je popadlo nekaj divjega in neukrotljivega, kar ju je gnalo k potoku, ki ga je polnil slap, kjer bi pila in lokala dolgo, dolgo. A že se je divjost žeje umaknila vsemu prejšnjemu, kar jima je na samotni poti dotlej dramilo čute in ju priganjalo k opreznosti: med debli se je bližal človek.

Pes je moral spet zagrcati, zakaj vse, kar ni bilo vonj gospodarjevih rok, njegovih stopinj in njegove obleke — vse je moglo biti le sovražnik. In tam je prihajal tuj človek. Toda gospodarjeva roka ga je še krepkeje zgrabila za ovratnico. Tega ni mogel dojeti. Bilo je vendar tako čisto drugače, kot je hotela njegova nprav in kot so ga bili učili živeti. Tujec se bliža — pa ne sme zalajati in ne planiti nanj, marveč mirno ležati ob gospodarjevih nogah. To je bilo tako nenavadno in tako vznemirljivo, da so mu podrtavale čeljusti.

Tudi človek se je vznemiril, čeprav se ni ganil in je nepremično strmel preko trate k slapu ... kjer je obstalo dekle temnega, zagorelega obraza. Gledal jo je, kako si je brezbrizno in z dražečo počasnostjo razčesavala lase, dokler naposled le ni stresla z glavo, da so se ji vsuli na rame. Potem pa je z mirnostjo prдавnega, drhtavo svečanega obreda jela odpenjati rjavo, po moško ukrojeno bluzo. In ko je odvrгла kos za kosom raševinasto preproste obleke, se je sončna luč poigrala na njenih oblih, bronasto rjavih ramenih in po vsem ogorelem životu, kakor da trepečejo žarki na motni kovini.

Videl jo je, kako je stopala pod slap in se prepustila razpenjeni vodi, ki ji je peneče oblivala ramena in prsi in ji žlahtnila temnost vitkega života z lesketom tisočev, v soncu drhtečih vodnih kapljic. Zdelo se mu je, da je vsa postala le del praprotne trate in gozdnega miru in silnosti razbitih pečin, iz katerih je vrel slap.

In je čakal, nepremično zazrt v podobo, ki se mu je ponujala, čakal ves čas, ko se je z nagnjeno glavo in z dremavo priprtimi očmi obračala k soncu, dokler naposled le ni segla po obleki, se brez naglice opravila in sedla na skalo ob potoku.

Potem šele je stopil iz gošče in se počasi nameril čez praprotje proti slapu.

Šum vode in mehkoba tal sta dušila njegove korake, da ga je dekle zaslišalo šele, ko je bil že čisto blizu.

Zdrznila se je in vstala, se zmedla za hip, koj nato pa s hitro roko segla za pas.

Tok težkega vojaškega revolverja je zagledal na njenem boku. Zazdelo se mu je tako nedoumljivo, da bi njena drobna roka res

utegnila izvleči orožje in ubiti z njim človeka, da je samo zadržano dvignil roko in zamahnil, kakor bi bil izgovoril — »Nikar, nikar, no!«

Njena roka je obstala sredi giba, iz pogleda pa ji je splahnela zmedenost prejšnjega trenutka. Nekaj kakor tiho, dobro presenečenje, se je ji užgalo v očeh.

Njegov pes se ji je približal, dvignil smrček k njej in jo nezaupljivo obkrožil. Potem se je pa obrnil k potoku in jel lakotno lokati bistro vodo.

Tedaj je premagalo tudi njega. Ostra muka je preletela vso njegovo bit. Moral se ji je vdati. Odtrgal je pogled od dekleta in se skoraj zrušil na breg. Legel je in pil. Hlastno in v dolgih požirkih. Ko se je odžejal in vstal, je bila v njegovem pogledu rahla zadrega. Z dlanjo si je obrisal poraščeno brado, ki jo je bil zmočil v potoku, in se komaj opazno nasmehnil:

»Štiri dni že nisem prišel do vode.«

Njen pogled ga je presojajoče motril; dolgo se je zadržal na njegovem mlademu, a možatem obrazu, na poraščenih, upadlih licih in na rjavih očeh, ki so bile v utrujenosti podobne očem vsega naveličanega človeka. Brez zadržanosti je ogledovala njegovo strgano srajco in oguljeno bluzo in od trnja razcefrane hlače in škornje, ki so se jim že odpirali podplati. In še se je njen pogled za dolgo ustavil na parabeli, ki jo je držal v povešeni roki, preden je spregovorila:

»Skoraj bi te ne spoznala — komandant Marko. Tako izpremenjen si.«

Zdrznil in začudil se je hkrati:

»Poznaš me —? Od kod?«

Njene ustnice so se zganile v komaj opaznem nasmehu.

»Od tam — od koder si me nagnal.«

»Nagnal —? Tebe? Kdaj? Kje, za vraga?«

Sedel je k njej na skalo in se napol v zadregi napol v negotovosti zazrl vanjo.

Ni umaknila pogleda in nasmeh na njenem licu je oživel in postal skoraj otroško razposajen. Odgovorila pa mu je z vprašanjem:

»Si še vedno takšen sovražnik žensk?«

Tedaj se mu je zazdelo, da je razumel, kam meri.

»V moji brigadi si bila?« je vprašal.

»V bataljonu,« je povedala, kakor da jo njegova negotovost vse bolj in bolj zabava.

»Ah!« Skoraj olajšano je tlesknil z jezikom. »Zdaj razumem! Jezile ste se name, ker nisem maral deklet v bataljonu, kaj ne? Da, da, saj

vem! Pa sem imel prav, verjemi! Vojna ni za ženske. Ampak —« Še pozorneje jo je pogledal. »Ne spominjam se te. Kako ti je ime?«

»Kaj bi ti povedalo moje ime? Tudi če si ga kdaj poznal, se ga ne spominjaš več.«

»Vseeno.«

»Dana me kličejo.«

Zamislil se je in iskal po spominu.

»Dana? ...«

»No,« je rekla nekoliko izzivalno, a brez zlobnosti, »veš kaj več o meni?«

Po sili se je nasmehnil.

»Toliko ljudi sreča človek, saj razumeš, in ...«

»... in toliko, nad junaki navdušenih deklet na osvobojenem ozemlju, ali ne, da se je res nemogoče spomniti katere blatnih partizank iz bataljona ...«

»Kaj hočeš reči s tem?«

»... ki samo kvarijo sliko udarnih bataljonov,« je trmasto končala, oči pa so se ji vedno bolj smehljale.

Umolknil je. Vedel je o njej vse in nič. Vse — ker je bilo res, da v svojih četah ni trpel deklet, in nič — ker se ni mogel spomniti njenega imena, ne njenega obraza.

Dana je prva pretrgala neprijeten molk. Pokazala je na psa, ki je legel k njegovim nogam.

»Tvoj?«

»Mhm.«

»Kako ga kličeš?«

»Dól.«

»Nisem še slišala podobnega imena.«

»Sprva smo ga klicali — Adolf. Nemška policija ga je imela. Zdaj se mi je prikupil — in sem odkrhnil prvo in zadnjo črko.«

»Ujel si ga?«

»Obstreljen je bil. Ko se je izlizal, se ni več ganil od mene.«

»Pa te uboga?«

»Kot da ni nikdar imel drugih gospodarjev! Navezal se je name.«

»In ti na njega, kaj ne? Saj to je že kar ganljivo!«

»Ne smej se,« ji je prizanesljivo oponesel. »Ko se človek živali privadi, jo težko pogreša.«

»O, verjamem! Težko. Verjetno precej težje, kakor pa dekleta v bataljonu.«

»Zakaj zbadaš? Maščuješ se?«

»Ooo! Le čemu? Meni si s svojimi paradnimi muhami storil le uslugo — če naj temu tako rečem. Tu mi je namreč kar dobro.«

Prezrl je zbadljivko in se zagledal, kakor da se je šele tedaj zavedel okolice, in s poudarkom vprašal:

»Tu? Menda... Torej nisi slučajno prišla v te hribe?«

»Ne.«

»Kaj, za vraga, pa počenjaš v tej pušči?« se je zavzel.

»Po svoje pomagam drugim lajšati težke dni. Pa jih še sama kar laže prenašam.«

»Prvič slišim, da je bolnišnica v teh hribih.«

»Nisem bolničarka.«

»Ne? Kaj pa?«

»Radoveden si. Včasih si nas pa svaril pred klepetavostjo... da skoraj še tega nisem upala nikomur povedati, kaj so nam kuharji za večerjo semarili.«

»Že, že! Toda saj te vendar ne silim, da mi izdaš kako tajno.«

»Je tudi ni.«

»Vedno manj razumem.«

»Moje delo poznajo vsi. Tudi Nemci.«

Premolknila je, kot da se obotavlja zaradi nenadne misli, ki ji je vzela besedo, naposled pa je vseeno povedala: »Divizijski list pomagam tiskati. Včasih tudi sama kaj napišem vanj.«

»A, tako!«

»Kaj meniš — je to delo za ženske?«

»Kakor se vzame. Vojna sploh ni za ženske.«

Pogledala ga je, kakor da je izrekel nekaj spotakljivega. Razposajenost v njenih očeh je ugasnila.

»To povej tistim,« je rekla trdo, »ki nas preganjajo in pobijajo, ne meni! Meniš, da je kakšno posebno veselje zapravljati zdravje in mladost po hostah? Toda vojni se je treba upreti. Same solze je ne bodo odpravile, ne, ne!«

»Prav imaš. Razumem te. Mar se ne borim tudi sam proti vojni... se pravi — proti tistim, ki so je krivi? Le ti me prej nisi razumela. Hotel sem samo reči, da je tudi tukaj lahko nevarno. Če bi vas izsledili in... Saj res — kje pa so drugi? Menda nisi sama?«

»Zdaj že,« je rekla in postala podobna žalostnemu otroku. »Odkar divja ofenziva, pridejo kurirji le malokdaj sem gor. Zadnjemu se je posrečilo prebiti takrat, ko je prinesel Francovo pismo, toda zdaj je tega že —« Umolknila je sredi misli in se zazrla vanj, kot da je zagledala na njegovem obrazu nekaj, česar se je ustrašila.

Marko je gladil psa in ni opazil spremembe na njej.

»Kdo je — Franc?« je mirno vprašal.

»Vodja naše tehnike,« je rekla hripavo in v isti sapi vprašala: »Kje pa so — tvoji?«

Njegova roka, ki je gladila psa, je obstala. Dvignil je obraz k njej in z negotovostjo v glasu zategnjeno vprašal:

»Moji?«

»No — brigada, bataljoni!«

Z vprašujočim pogledom je visela na njegovih ustnicah.

Marko pa je samo počasi segel v žep, izvlekel cigareto, jo nekaj časa mehčal med prsti, jo prižgal in globoko vdihnil dim. Šele potem je odgovoril, kot da mu je zastavila zamotano vprašanje, za katerega mu je bil potreben premislek:

»Brigada je ostala tam,« je pokazal z roko v smer, od koder je bil prišel. »Sam sem.«

»Sam?« ...

S silo zatajevana zbežanost ji je izpremenila izraz lica in oči.

»No, da! Bil sem ranjen. Kurir me je spremljal v bolnišnico. Med potjo so naju napadli. Padel je. Sam sem ostal v teh prekletih hribih.«

Zamišljeno in z nagubanim čelom se je spet zastrmel v psa ob nogah. Nekaj časa je molče kadil, potem pa tiho dostavil:

»Zbit sem. Tudi jedel že nisem pošteno, da ne pomnim. Ali bi ne šla?«

»Kam?« je vprašala skoraj uporno.

Jezno je trznil z glavo, odvrigel cigaretni ogorek in vstal. Vzravnal se je in zajel sapo.

»Kam? ... Menda imate kje kakšen brlog, mar ne? Kar tule, pod smrekami, prav gotovo niste tiskali!«

»Daleč je,« je rekla in povescila glavo.

»Prej pa si rekla — da živiš tukaj!«

Strmela je v tla, s konico čevlja pa nalahno udarjala v skalo, kakor nedoraslo punčé v zadregi ob šepetu prvih ljubezenskih besed.

»Tisto sem rekla kar tako. Zlagala sem se.«

Stopil je trdo k njej, jo prijel za brado in ji dvignil obraz. Ostro ji je pogledal v oči.

»Ne bodi vendar otročja! Kar smejo vedeti kurirji, smeš zaupati tudi — brigadnemu komandantu! Mar ne veš, da ...«

Umolknil je, ker je ob njegovih besedah vzdrgetala, ga z močjo tihe jeze prišla za roko, s katero ji je še vedno dvigal obraz k sebi, in se ihtivo oprostila njegovega prijema. Vzgibala je z ustnicami, kot bi hotela izreči nekaj grenkega, hip nato pa je spet molče sklonila glavo in obmirovala.

Ko je tako tiha in negibna stala pred njim, da se je bujnost njenih las dražeče dotikala njegovega obraza in se obla vitkost njenega života malone zadevala ob njegove močne, a trudne roke, je bila videti plaha in nemočna. Vendar je bil zanj njen vztrepet in nemi vzgib ustnic težak udarec, ki je vzvalovil stotero mračnih misli. Uprl se jim je z bodrilnim očitkom samemu sebi: „Le kakšen postajam. Že dekliške zadrege se plašim!“ In da bi pred samim seboj dokazal praznost bojazni, ki ga je obšla, je tvegala vprašanje:

»Ali pa mi... morda... ne zaupaš?«

Dvignila je glavo in stresla z lasmi, da so se ji vsuli na rame. Mirno mu je gledala v oči, iz pogleda pa ni mogel razbrati ne pritrjevanja ne obtožbe. Edino, kar ga je obšlo, je bil preblisk misli, da išče v njegovih očeh odgovor na neko vprašanje, ki ga ni izrekla. Takoj pa je spet skušal dopovedati samemu sebi: „Moči me zapuščajo. Ozdraveti moram. Sicer bo vse izgubljeno.“ In roka je sama segla k raztrgani srajci in jo razpela na prsih... Čez desno stran se mu je gubala široka in ohlapna obveza. Velika, rjavkasta lisa strjene krvi je udarjala skozi grobost domá tkanega platna.

»Ranjen sem,« je povedal.

Njegov glas in vročičnost pogleda sta pritrjevala njegovim besedam.

Zganila se je. Še je kratek čas oklevala, potem pa se je s konci prstov dotaknila njegove roke.

»Pojdiva,« je rekla mehko. »Odpočiti se moraš. In prevezala te bom.«

2

Pričakoval je, da ga bo vodila čez jaso in v gozd, od koder je bila prišla; pa se je obrnila k slapu, se oprijela ostre skale in se vzpela v pečine.

»Pojdi!« je rekla, ker se ni takoj prestopil. »Pot res ni zložna, a tako težavna ni, kot se ti zdi. Boš zmogel?«

Molče ji je sledil. Oprijemal se je krušljivega skalovja in se vzpenjal za njo.

Vodila ga je navpik v pečine, zdaj nekaj sežnjev proč od šumeče vode, pa spet tik ob slapu, kjer je bilo kamenje mokro in spolzko, da se je le s težavo obdržal.

Nad votlino, iz katere je vrel slap, se je ustavila na ozki kamniti ploščadi, mu podala roko, da se je povlekel k njej, sedla in se zazrla na jaso, ki je ležala pod njima. Z višine se je zdela manjša, a še bolj zelena in vabljiva.

»Kakšen mir!« je rekel.

Ona pa je s pogledom pokazala na potok, ki se je vil čez jaso in se izgubljal v gozdu.

»Postrvi so v njem. Včasih sva jih s Francom lovila. Tako, za zabavo. Pa tudi že v sili, kadar nam je zmanjkalo hrane.«

Potem sta oba gledala Dóla, kako se je zaganjal po spolzkih skalah, zdrsnil in se spet zagnal, dokler ju ni dosegel, sedel k Marku in upehano dihal.

»Vražja pot!« je menil Marko in pogledal kvišku. Bila sta šele na pol višine.

»Zdaj bo zložnejša,« je bodreče rekla ona.

»Videti ni!«

Namesto odgovora je vstala, segla po nizkem borovem grmiču, ki je rasel iz skalovja, in pridržala igličaste veje, da je mogel do nje.

Ugledal je ozko, a dobro izhojeno, ovinkasto stezo, ki je držala strmo proti vrhu pečin, obraščena z malinjem in nizkim borovjem.

»Kaj takšnega bi si ne mislil! Kdo le, ki gleda iz gozda sem gor, bi slutil v teh skalah stezo!« In ker ni odgovorila, njega pa se je spet lotevala slabost, jo je čez čas še enkrat ogovoril: »Kaj pa — tisti vaš brlog — je še daleč?«

»Le malo še potrpi!« je odvrnila, ne da bi se ozrla.

Vzpenjala se je vedno hitreje, in ker je kljub izhojeni stezi moral paziti na vsak korak, je zaostal. Videl jo je še, kako je dosegla vrh, mu vzpodbudno zamahnila z roko in se skrila za robom.

Prej je menil, da je na vrhu goličava. Ko pa se je priplazil vrh skalovja, mu je pot zaprla gosta smrečina. In nje ni bilo nikjer. Bil je sam.

Poklical jo je.

»Dana!...«

Nihče se ni oglasil. Le Dól je mahljal z repom, ga gledal in silil v smrečino.

»Išči!« mu je velel.

Pes je tiho zacvilil in se pognal med gosto zaraščene smrekove veje in se takoj skril njegovemu pogledu.

Šel je za njim. Veja, ki mu je bila na poti in jo je bil upognil, se mu je izmuznila iz roke in ga oplazila po rani. Glasno je zastokal.

»Kaj je?«

Bil je Danin glas.

Ni odgovoril. Samo odločneje se je pričel riniti skozi smrekovino, dokler ni obstal pred nizko, brunasto in z lubjem pokrito kočo. Med podboji nizkih vrat je stala ona. Zrla mu je naproti z enakim pogle-

dom kot prej, ko ni vedel, o čem govore njene oči — vprašujejo ali razglablajo.

Kočo so obdajale visoke smreke in z mogočnimi vejami segale prav do strehe.

Razgledal se je in prikimal:

»Težko bi našli boljši kraj!«

»Franc je odkril to mesto. Kočo je sam zgradil.«

Nekaj se je ujezilo v njem: Franc! Večno ta — Franc!

Ker pa se je ona prestopila, je šel samogibno za njo.

Takoj za kočo se je pričenjalo dolgo in strmo travnato pobočje, ki je segalo prav do gozdnate doline.

»Vsakogar, ki bi hotel sem gor, bi videli že prav v vznožju.«

»Dobro zamišljeno.«

»Franc je mislil na vse — čez slap ne bo silil nihče. Skozi gozd pa ne more.«

»Ne? Zakaj ne?«

»Ne more!« je ponovila in se obrnila proti koči.

Ko je bil v koči in je sedel za veliko, grobo in nevešče zbito mizo, je začutil, kako ga črviči glad. Vsa utrujenost pa mu je spolzela v noge, ki so postajale težke in polne mravljinčastega gomazenja.

Pogledala ga je.

»Požirek žganja?«

»Ga imaš?«

Natočila mu je poln kozarec žgoče pijače.

V dušku ga je izpraznil, potem pa se skremžil:

»Močno je.«

»Franc ga je dobil pri nekem kmetu. Pravi, da je dobro. Jaz se ne spoznam na te reči. Ja, kruha pa nimam! Boš prepečenec?«

»Bom.«

Nasula mu je polno prgišče suhih skorij.

»Tudi jabolčne krlje imam. Hočeš?«

Stresla je na mizo pehar krljev in šla k ognjišču.

»Kašo bom skuhala. Jo ješ?«

»Včasih. A le — če je posuta s čokolado!«

Prvič se je zasmel. Široko in pristrčno. Z ustmi in z očmi in z vsem obrazom — — —

Rani večerni mrak se je plazil v kočo. Legal je na široko klop ob steni in na mizo, na razmnoževalni stroj v kotu in na kupe papirja na policah. Sence in odsvit plamenov z ognjišča so se poigrali med

seboj in objemali vitkost njenega telesa, ko si je dajala opravlka okrog kotlička.

Gledal jo je, dokler se ni pričela njena postava izgubljati v megličasti omotici in se utapljati v nečem mehkem in dobrem, čemur se je ves predal.

Ko je postavila predenj skledo kaše, je bil naslonjen na mizo in je trdno spal.

Rahlo ga je prijela za ramo.

Vzdramil se je, se stresel, planil kvišku in segel po orožju. Ko pa se je ovel, se je skušal nasmehniti.

»Zaspal sem?«

»Utrujen si,« je rekla zagrljeno. »A jedel boš, kaj ne? Pozneje? No, prav! Zdaj pa leži in si odpočij!«

Prikimal je. Kakor otrok jo je ubogal, ko ga je vedla k ležišču. Ni se branil, ko mu je sezuvala škornje in mu slačila bluzo. Čutil je samo še, kako mu razpenja srajco na prsih in slišal svoj stok, ko mu je odtrgala na rano prilepljeno obvezo, potem pa omahnil v trden spanec brez sanj.

Sedla je na rob ležišča, se sklonila nadenj in mu otrla oznojeno čelo. Zamišljeno se je zastrmela v njegov obraz, s katerega sta napor in bolečina odganjala mladost in zarezovala vanj trpke črte.

Dól je sedel ob njej in jo motril. Čez čas pa je pomirjeno legel, položil glavo na prednji šapi in leno mežikal v odsvit plamenov z ognjišča — — —

Dolgo je mirovala ob spečem.

Ogenj je že ugasnil, ko se je počasi in previdno dvignila, šla ven in sedla na prag.

Noč je bila tiha in jasna. Smreke in trava in ves samotni svet okrog kočje je bil odet v modro luč mesečine. Mir je ležal nad gozdovi in nad globokimi dolinami. Le slap je uspavajoče šumel, kot da se penjenje njegove vode sproti spaja s spokojnostjo tihotne hribovske samote.

Dana ni videla prelesti tiste noči. Naslanjala je glavo v dlani in bila z vsemi mislimi pri njem, ki je spal v koči. Želela je in se trudila, da bi mislila jasno in svobodno. Zakaj, če je res, da je zakrivil, kar sluti — tedaj bo morala biti močna in odločna. Brez mehkobe do njega — ki ga je nekoč ljubila. Nekoč? Zdaj ne več? Ne. Minilo je. Res?

Kaj, če je takrat, ko je še bila v njegovem bataljonu, vedel, da ga ljubi? ... Oh, potem bo vse le še bolj zamotano! Vse, kar jo čaka, bo še mnogo težje, kot bi bilo sicer. Zbala se je tega. Ni pa imela moči, da

bi odgnala spomin, ki je vse bolj in bolj postajal življenje, odkar ga je po tolikih mesecih spet srečala. Lačnega. Razcapanega in shujšane-
nega. A vendar — njega, komandanta Marka, ki so ga imela vsa dekleta
tako rada, on pa jih ni hotel s seboj na pohode bataljona... „Vojna ni
za ženske,“ jim je rekel in se smejal, prav kot prej, ko ga je vprašala,
ali bo jedel kašo. Veselo, od srca in nekoliko nagajivo se je smejal,
tako, z očmi in z vsem licem.

Kaj pa — če bi ga vprašala kar naravnost: „Povej, ali je res, kar
sem zvedela o tebi?“ — Oživila je ob rešilnosti nenadne misli, vznemir-
jeno dvignila glavo in se zazrla v mesečinaste hoste. Resnica —
takšna ali takšna — bi jo rešila vseh teh zamotanih misli in vprašanj
brez odgovorov.

Pogumnost pa je že hip nato splahnela ob spoznanju — da tega ne
bo storila. Ne bo mogla. Pa tudi prav nobenega pomena bi ne imelo.
Saj če je vest o njegovi krivdi resnična — tedaj je Marko na begu.
Prav gotovo bi se njenemu vprašanju samo posmešnil — in odšel. Kam?
Dá bi prebegnil k Nemcem? Ne, tega on ne bo storil. Te njene vere ni
krhal noben dvom. Pa saj bi se tudi ne klatil po hostah, ako bi name-
raval kaj takšnega! Vsak korak v te hribe ga je vendar oddaljeval od
sovražnih postojank. Kam je torej namenjen?...

Vprašanje se je prelilo v novo trpkost: Ako pa je vse samo zmota —
bi jo prav gotovo zasovražil, ker je bila tako brez vsakršnega zaupanja
vanj. In bi tudi odšel. Nikdar več bi se ne vrnil v njeno življenje.

A vendar — da bi se Franc zmotil, ko ji je pisal o komandantu
Marku? To ni mogoče. Da bi si kaj takšnega izmislil? Za to ni vzroka.

Kakšna je torej resnica o njem? Je ranjenec, ki išče zdravnikovo
roko, ali begunec, ki beži pred svojo krivdo? Komu daje streho in
pomoč?

Prvi svit se je dramil nad gozdovi, ko je vstala, se stresla v ju-
tranjem hladu in se vrnila v kočo.

Videla je senco psa, ki je še vedno ležal ob Markovem ležišču.
Dvignil je glavo, ko je vstopila, jo kratek čas motril in spet položil
gobec na šape.

Marko je spal. Dihal je globoko in enakomerno.

Naložila je dračja na ognjišče in ga zanetila, da je prasketaje
vzplamenelo. Zastrmela se je v ogenj. V plapolanju plamenov in v
Markovem enakomernem dihu se je porazgubila vsa prejšnja vznemir-
jenost. Prevzemalo jo je občutje varnosti, v katerem ni bilo prostora
za mrke dvome in za vijugasta vprašanja. Vse se je zdelo preprosto,
toplo in varno. In misel, ki se je spet pojavila, da ga bo vprašala, ali
je resnična vest, ki je o njem prodrla v njeno samoto, ni bila nič več

trepetava. Nič v njej se ni več balo njegovega odgovora, vse ji je le bodrilno zatrjevalo, da Marko ni storil nič takšnega, kar bi bilo v nasprotju z njenim spominom na drznega komandanta, ki ga je ljubila in ki je bil všeč vsem dekletom, možje in fantje pa so se ponašali z njegovim poveljevanjem.

Svetloba novega jutra je silila skozi malo okno. Zunaj so se vedno glasneje oglašali ptiči.

Marko se je zganil in vzdihnil. S počasno, težko roko je segel k obrazu. Zbujal se je. Počasi in dremavo, kot se zbujajo otroci.

Zdaj, zdaj bo odprl oči, je pomislila. Najbolje bo, da ga vpraša takoj. Da, takoj ga bo vprašala. Skoraj z ihto si je ponavljala svoj sklep. Vendar že spet z nemirom, ki ji je vzel spanec minule noči.

Markove oči so se odprle. Njih pogled je bil za hip zmeden in je blodil po prostoru. Ko pa se je zavedel kraja, kjer je bil, so se njegove oči nasmehnile:

»Daní se že?«

Njegove oči so se še vedno smehljale. Niso bile več tako vročične. Le nekaj, kakor zatajevana grenkoba, je bilo kljub nasmehu v njih.

Vstal je, obul škornje in dvignil roke, da bi se pretegnil. Roke pa so mu takoj omahnile.

Vedela je: rana ga je zaskelala. Trudila se je, da v njenem glasu ne bi bilo najmanjšega sledu sočutja in nobenega trepeta, ko je rekla:

»O nečem bi se rada pogovorila s teboj!«

Na polici je bil našel kos razbitega ogledala. Držal ga je z eno roko in se gledal vanj, z drugo pa gladil poraslo brado. Bil je videti zaskrbljen nad zapuščenostjo svojega lica.

»Ja?« je samo odvrnil in se še vedno zamišljeno ogledoval v razbitem zrcalu. »Le!«

Sklonila se je k ognjišču in brez potrebe jela pihati v ogenj. Hotela ga je vprašati, kot da ga vprašuje kar tako, mimogrede in slučajno: »Si res namenjen ... v bolnišnico?« Glas pa se ji je tresel.

Čutila je, da jo je pogledal, in slišala, kako ji je odgovoril mirno, tako neznansko mirno:

»Mogoče sem res bil ... namenjen tja. Kdo ve! A da zdaj nisem več, to je gotovo.«

»Ne?«

Pogledala ga je. Hotela je biti odločna. Tisti — mogoče, in to, da zdaj ne bo več iskal bolnišnice, je znovo močjo oživel vso dvome in sume.

»Zakaj ne?« je odločno vprašala.

Smehljaj se je. To pot brez nagajivosti. Le tako, kakor človek, ki je tiho vesel neke stvari. Prestopil se je... in obstal pred njo. Nežno ji je položil roko na ramo in ponovil:

»Zakaj ne? Ker bom ozdravel tudi brez bolnišnice — če boš le imela še nekaj dni potrpljenja z menoj. Boš?«

»Da,« je šepnila s stisnjenim grlom. »Bom.«

Tedaj se je že tudi zavedela, da ga vsaj ta dan ne bo vprašala, kar se je namenila. To je bilo sicer nápak. Toda prav nič moči ni bilo v njej, da bi se mogla ujeziti na svojo šibkost. Samo priznala si jo je in ostala brez volje in brez namena, da bi jo premagala ali se ji uprla.

Njegova roka je zdrsnila z njene rame.

Ni dvignila pogleda k njemu. Vendar je bila prepričana, da se ne smehlja več. Ne z očmi ne z obrazom.

Slišala je njegove korake, ko je šel brez naglice in z mirom v hoji k vratom in jih na stežaj odprl.

Po koči se je razlila sončna luč. Njena svetloba je bila kakor blagodejno in radostno odrešenje pred nečem mrkim in hladnim.

Marko se je naslonil na podboj vrat in se zagledal v gozd. Prav gotovo je storil tako. Drugače sploh ni moglo biti. Kakor da je vse vnaprej določeno in neizpremenljivo. In zdaj bo spregovoril — je vedela. Nekaj bo povedal. Moral bo spregovoriti.

Čez čas je res zaslišala njegov glas.

»Kakšno čudovito jutro!« je rekel tiho in nekako žalostno. »Niti oblacka ni na nebu.«

V grmičju pred kočo se je oglasil kos. Vsi toni njegovega speva so bili uglašeni v radostnem brezskrbju in skoraj nagajivi. Toda — ali ni bila melodija tega prešernega žvižga kakor začetek neke pesmi... ki jo je tudi ona že prepevala nekoč? Ah, res! Pesmici, katere se je učila še v šoli, je bila podobna. Prav natanko takšna je bila! O jezeru in o zibki poje tista pesem. Le kako, da se tega ni domislila že kdaj prej. Saj tale kos prav gotovo poje vedno enako. Kako čudno, kako prijetno smešno je to, pravzaprav!

V majhnosti tega odkritja je bilo mnogo olajšanja. Zato se je trmasto oprijela misli o podobnosti kosovega žvižga in pesmi iz njenega detinstva. Po zbežanosti prečute noči se je naposled vendarle utrnila misel, ki je bila daleč, daleč od vsega, kar jo je mučilo, in tako čisto drugačna, kot pa utrujajoča vprašanja. Kakšna dobrotnost v tej drobni misli! Bila je kakor skrivališče pred moro dvomov; morala jo je ohraniti čim dalj, ker jo je k njeni odrešujoče otroški preproščini silila vedno bolj živa, čeprav še zatajevana želja, da bi med njo in med njim.

ki je v jutro zamaknjen molčal na pragu, ne bilo ničesar, kakor le prešernost kosove popevke in jasnina poletnega jutra in opojna teža njegove roke, katera je še malo prej počivala na njeni rami.

3

Četrty dan se je že nagibal v večer, odkar je tako nenadejano spet stopil v njeno življenje.

Njej so bile odtlej vse ure, dni in noči čudno enake med seboj, vse podobne nenehni osuplosti, ki ji ni dala, da bi se odločila za karkoli, k čemer jo je priganjala dolžnost.

Zato ga še vedno ni vprašala, kaj ga je pognalo na samotno pot čez te hribe, ne kam se je bil namenil in ne kaj bo storil naslednjega dne.

Vselej, kadar ji je vprašanje že vzbujalo ustnice, je umolknila tik pred izgovorjeno besedo. Z vedno enakim sklepom je utajila vprašanje njemu in sebi: Danes še ne! Jutri ga vpraša. Naj bo z njim že tako ali tako — ranjen je in preslab, da bi že mogel oditi. Sicer pa — ali sploh sme od tod? Ga mar ni dolžna zadržati ... če je tisto res?

Tako si je ugovarjala spet in spet. Vsi sklepi so vedno znova spajali njeno vznemirljivo željo in glas dolžnosti v pomirljivo skladnost. Vendar mir to ni bil. Samo zatišje pred viharnostjo nerešenih vprašanj je bilo, dokler ni presekala vozle zamotanih misli in sklenila: Zadržala ga bo. Vse dotlej, da pride Franc ali kdo drug. Možje naj se pogovore med seboj. Pravico in dolžnost imajo, da govore o teh stvareh. Samo tako more biti in nič drugače! Kako preprosto! Da ni na to pomislila že v začetku!

Ob tem sklepu je vse njeno bitje prevzelo veliko sproščenje. Toda odtlej se je še težje upirala vzburkanemu utripu krvi, ki je nekdaj sanjarjenje spreminjala v naraščajoče hotenje — biti v Markovi bližini in se prepuščati vznemirjenju, ki ga je doživljala z vsem svojim bitjem ob zvoku vsake njegove besede, ob vsakem njegovem nasmehu, pa tudi ob otožju njegovega pogleda, kadar se je zastrmel predse in molčal.

Čas, ki ga je delila z njim v samotnosti sredi gozdov skrite koče, je postal živ del nje same, kateremu se ni več mogla in ne hotela odreči. Vse je bilo v podobi tega časa: hrst britve, kateri se je upirala zaraščenost njegove brade, udarjanje kladiva in gibi njegovih rok, ko je zbijal pregrado za ognjiščem, kamor sta zložila v hosti nabrano dračje, in molk ob večerih, v katerih je bilo le njuno dihanje in ugašanje žerjavice na ognjišču. Bilo ji je, kakor da se je čas ustavil ob malokdaj doživetem trenutku, ko se življenje človeku nasmehne in mu ne kalí noči s skrbjo o prihodnjem dnevu.

Marko je zleknjen počival na ležišču. Pred njim je ležala odprta knjiga. Pesmi. O času, ki so ga živeli. O vojni in o veri v mir. A čital ni. Moral je misliti o njej, ki je sedela ob ognjišču in se trudila s krpanjem njegove bluze. Kakšno dekle! Jezi se nanj, ker je ni maral v bataljonu. Ne ona, ne druge niso hotele razumeti, kako se mu je upiralo gledati dekleta, oškropljena z blatom in s trudnostjo v očeh. Pohodi, ki so še njemu izpirali moči, vendar niso bili zanje! Nekoč — bil je ranjen in je ležal v bolnišnici — so mlademu, lepemu dekletu morali odrezati obe nogi. Še za moža bi bilo to strašno. Tisto dekletce pa, ko se je ovelo, je samo vprašalo: — „Smo odbili ofenzivo?“ In je bila videti pomirjena, ko so ji pritrdili. Pred njo pa je bilo še vse življenje, ki ga je komaj, komaj pričevala živeti. Mislil je na njo, ko se je vzel na nemški tank in ga uničil z bombo. O njegovem junaštvu so govorili takrat! In kaj je hrabrost in kaj strahopetstvo? Storil je to vendar le iz nuje. Moral je. Na dekle brez nog je mislil. Če bi se vojna nehala dan prej, ko jo je razmesarila granata, bi bilo to dekle zdaj kakor metulj ... da, kakor metulj. Ljubila bi in bila ljubljena. Imela bi otroka. Takšnega majhnega in kričavega. Tako pa ne bo nikdar mati. Nikdar. Mož z enako nesrečo bi morda še našel družico. Ona pa ne bo nikdar — žena. Je potlej res nápak in muhavo ravnal, če je pošiljal dekleta iz bataljona v zaledje? V bolnišnice. Pa na delo — kakor ga ima zdaj Dana. Menda ne! Ali pa so takšne misli le nekoliko solzave in mehkužne? Rekla mu je, naj svoje nazore o ženskah razloži tistim, ki jih ubijajo. Ni ji odgovoril na to. Molčal je, ker je bilo res, da so ravnali z ženami prav tako kot z možmi. Mučili so jih. Streljali. Toda zakaj bi z grozovitostjo tega časa ženam ne prizanašali vsaj sami? Če že ne zaradi padlih, pa vsaj zaradi tistih — ki jih čaka življenje, kakršno čaka dekle v bolnišnici ... dekle brez nog? A! Vodenó modrovanje! On bi smel in mogel mrzeti, biti upornik, maščevalec — misli in čustva žensk pa bi morala biti drugačna! Sicer pa razpreda vse te plemenite misli — se je zlobno nasmehnil samemu sebi — da bi mu ne bilo treba misliti onega drugega ... O ofenzivi. O sebi. Zato, da bi se mogel predajati čudovitosti mirú v tej samoti. In občutju njene bližine. Res, tako je! Če je bilo uničenje tanka junaštvo, potem je to strahopetnost. Kajpak! Saj sicer bi ji povedal resnico — „Glej, kadar se te dotaknem in tudi če le pomislim nate, ves vzdrlitim!“ Zakaj ji ne pove tega? No, ne upa si! Ga je strah — njenega odgovora? Najbrž. Če bi ga odklonila ... bi bil zadet njegov ponos, njegovo moško samoljubje, on ves. On? Kdo pa je še pravzaprav on? Saj ga ni več, njega, ki bi smel biti ponosen. Morda kdaj pozneje. Zdaj ne. Toda ... če bi mogel z njo govoriti, kakor si želi, bi mu bilo mnogo lažje. Hitreje bi

se dokopal do tega, da bi mogel spet z mirnostjo motriti sebe in svoje življenje. Ona bi mu pomagala k temu. „Zaljubljen sem!“ se je spet moral posmehniti sebi. „No, in če?“ se je uprl lastnemu posmehu. „Mar nimam pravice do življenja? ... Ne. Zdaj ne. Morda kdaj pozneje.“

Globoko je zajel sapo, kot da ga duši.

Dana je dvignila pogled od dela. Vprašujoče se je zazrla vanj.

»Nič ni,« se je nasmehnil. Oslinil je prst in utrnil svečo na klopi ob vzglavju. »Oči me že pečejo od tega brenja.«

Kočo je medlo razsvetljevala bledikasta luč leščerbe, ki ji je že zmanjkovalo olja.

Ona se je spet sklonila k delu, on se je zastrmel v deske gornjega ležišča in molčal.

Čas je tihotno drsel v nevrnljivost.

Leščerba je že ugašala, ko se je Dól nenadoma vznemiril, zarenčal in se v dolgem skoku pognal proti vratom.

Marko je planil z ležišča in zgrabil orožje.

Dana ga je pogledala z mirnim začudenjem.

Stal je sredi izbe, razkoračen, kot da se je vkopal v tla, s srajco, razpeto na prsih, in s parabelo trdno stisnjeno v pesti. Takšen je živel v njenem spominu.

Rahlo se je nasmehnila.

»Večkrat pridejo,« je rekla.

Sunkovito je obrnil glavo.

»Kdo?«

»Kdo? ... Lisice, vendar!«

»A, tako!« Roka se mu je povescila, trdota lica in pogleda je splahnela.

»Kaj jih nisi slišal?«

»Ne,« je obotavljajoče priznal. »Tak, molči, Dól! Tja! Nazaj!«

Pes ga je nerad ubogal. Le počasi se je odmaknil od vrat. Bil pa je še vedno nasršen.

Zunaj je spet zalajal lisjak. Bilo je, kakor bi jokalo otrok.

»Miruj!« je ukazal psu, ki se je že zganil.

Dól se je obliznil, še nekaj časa napeto strmel v vrata, potem pa se je umiril in z glavo na šapah dremavo mežikal v pojemajoči ogenj.

Lisjak v hosti je umolknil.

Marko je položil orožje na mizo, si s prsti uravnaval razmršene lase in spet legel.

»Na kaj misliš?« ga je vprašala čez čas.

»Težko bi ti povedal ...«

Potem sta dolgo molčala.

V molku so se znova oglašale misli, ki si jih tedaj ni želel. Morda čuti ona do njega tako, kakor on do nje. Pa bi bila to ljubezen? Kaj, če ne le nagnjenje, ki ga ustvarja samota, v katero je slučaj uklenil njune mladosti? Sicer pa — ljubezen je beg iz samote. Velik dar življenja je. Brez nje bi se ljudje najbrž ne iskali in ne našli. Vendar... ona bi bila naklonjena komandantu — ne njemu! Tega pa ne sme dovoliti. Ostudno laž bi zagrešil. Torej bi moral prej z njo govoriti o sebi? Ji povedati, kaj se je zgodilo z njim? A kako? Saj vsega niti sam do kraja ni dognal — kako naj potem razloži njej?

Dana je vstala. Ni je videl, ker se je bil zastrmel v deske ležišča nad seboj, od koder je vsako noč poslušal njen dih. Šum njenega koraka in gibov rok in telesa pa mu je povedal, da je šla k mizi, razgrnila po njej njegovo bluzo in si jo ogledovala, kako je zakrpana. Potem je segla po luči. Njen korak se je obrnil proti ležišču.

Postavila je luč na klop in sedla k njemu.

»Naj ti prevežem?«

Priprl je oči, kakor človek, ki se trudi, da bi priklical spanec.

»Nocoj ne. Sicer pa se mi je skoraj že zacelilo.«

»Res!« Odgrnila mu je srajco in z roko nežno zdrsnila čez prevezo.

»Še kakšen dan —« Hotela je reči — pa boš čisto zdrav.« Pa se je skesala sredi besede. Zakaj utegnil bi reči — »Saj je že čas. Iti moram.« Tega pa ni hotela slišati. Ne, tega ni smel reči! Ker potem bi morala ona vprašati: »Kam greš?« In kdo ve, kaj bi ji odvrnil! Laž ali resnico — ne, ne, ničesar ni hotela slišati!

V molk je seglo šumenje slapa. Pomislil je: Čudno, da sliši to le včasih. Kako se človek navadi kakšne stvari! Saj, ko se je navadi, je ne opazi več. Z vsem je tako. Stvari in ljudje se ne spreminjajo. Razlika je le v tem, ali nam je kaj novo — ali pa je postalo že navada.

Njegova roka je drsnila ob njeno desnico. Ni je umaknila. Kratek čas je okleval, potem pa je rahlo prijel njene drobne prste. Bili so topli in čudno drgetavi, da jih je moral močnejše stisniti.

»Vroč je. Tebi tudi?« je vprašala izven misli, ki so ju obletavale.

Bilo mu je prav, da ni rekla kaj drugega. Vse naj bo, kot je v resnici! Grobost kože in plapolanje ognja in dim, od katerega se zasolze oči. Pa njegova zakrpana bluza in obla gibkost njenega telesa, katerega je videl oblitega s penečo vodo slapa in se ga zdaj navadil gledati v raševinasti preproščini njene edine obleke. In škripanje desk nad njim, kadar se ona v snu obrne. Da, samo tako naj bo vse. Vsaj še nekaj časa.

»Res, topla noč je,« je odvrnil.

Topline njenih prstov ni bilo več v njegovi roki.

Šla je k vratom in jih odpahnila. Jasnina poletne noči in vonj po gozdu sta napolnila kočo.

Stala je na pragu in se razgledovala po nebu.

On pa je čakal ali se bo vrnila k njemu ali pa se bo, kakor vsako noč dotlej, sezula in se vzpela na gornje ležišče. Potem bo moral poslušati, kako slači bluzo, krilo... in kako bo popravljala vzglavje, dokler ne bo slišati samo še njenega diha. Nocoj tega ne bi hotel čuti. Moral bi misliti na podobo slapa, ki obliva vitki život in na kovinski odblesk sonca na njenih ogorelih ramah. Ob njenem dihu bi moral preganjati misel, kako se dvigajo in upadajo njene prsi, in na njene oči, ki morda prav tako brez sna, kakor njegove, zro v strop, kjer se spaja zamirajoči sev žerjavice s srebrnino mesečine.

Vrnila se je in sedla k njemu. Nič ni rekla. Samo toplo drhtavost svojih drobnih prstov je vrnila njegovi roki.

Ni se začudil. Tako je moralo biti. Vse, kar bi bilo drugačno, ne bi bilo resnica o njuni samoti. Stegnil je roko do njenih las, se s prsti poigral z njimi, potem pa pritegnil njeno glavo k sebi. Ni se uprla. Njeno lice se je dotaknilo njegovih prsi, leglo nanje in obmirovalo. Vedno močnejši udarci srca so zadevali ob oblino njenega lica in ob trepalnice, katerih žametnost je občutil na vzbujenih prsih, da ga je stiskalo v grlu. Poiskal je roko s toplimi, drobnimi prsti in zaželel, da bi ostala v njegovi desnici tudi še potem, ko bi povedal o sebi vse, kar ga je mučilo. Glas se mu je krhal, ko je rekel:

»Nekaj ti moram povedati, Dana. Nočem, da bi...

Močno se je stisnila k njemu.

»Ne, ne!« je šepnila. »Nič ne govori! Ničesar nočem slišati. Vsaj nocoj ne!«

Vedel je, da bi se moral zavzeti, se začuditi njeni želji. Misli pa so bile tako medle, da so takoj splahnele.

»Samo molčiva! Nič besed!« je spet dahnila blizu, čisto blizu, da je čutil na sebi toplino ustnic in dotik zob.

Vse okrog njiju je bilo le še utripanje vzbunjene krvi. In molčanje je bilo kakor dražeč, nenehen in topel šepet samih vznemirljivih besed.

Pustil je sebi in njej, da je bila vsa v njegovem objemu.

Ko se je prebujal, je bilo v koči še mračno. V njegovi še dremavi zavesti se je nekaj začudilo, zakaj je sam. Nje ni bilo ob njem. Ležišče pa je bilo še toplo od njenega telesa.

»Dana!« ...

Ni se oglasila.

Samo pes je udaril z repom, ker je zaslišal njegov glas.

Pogled se mu je počasi navajal na somrak. Razložil je senco mize in pravokotnik odprtih vrat. Zunaj se je dramil dan. Oglata lisa vrat je bledela v svetlobi svita. Zazdelo se mu je, da sliši pritajen korak bosih nog. Pes je spet zamahnil z repom. Slišal je, kako je udarjal ob tla. Nekoga je pozdravljal. V bledikasti svetlobi med podboji se je prikazala postava. Spoznal jo je. Bila je ona.

»Dana...«

»Že bediš?«

Naročje dračja je bila prinesla.

»Menda ne boš že zakurila?« jo je vprašal, ker mu drugega ni prišlo na um.

»Bom. Južino ti moram pripraviti.«

»Zdaj?«

»No, da! Do opoldne se najbrž ne bom utegnila vrniti.«

»Vrniti?... Kam pa greš?«

»Po hrano moram. Nisem ti povedala? Brez mrve jedi sva ostala.«

»In kam... pojdeš?«

»Nekaj ur od tod je kmetija. Naši ljudje so. Dobila bom, kar potrebujeva.«

»S teboj grem.«

»Ne.«

»Lahko se zgodi, da naletiš na Nemce.«

»Ne bom!«

»Saj ne veš. Za vsak slučaj.«

»Bilo bi slabše.« Premolknila je. Čez čas pa povzela skoraj vzradošeno: »Ti bi se udaril z njimi!«

»Kajpak!«

»Pa bi prehajkali še te hribe. Če nam uničijo tole tiskarnico... bi minilo precej časa, preden bi se dokopali do druge.«

»Ujamejo te, če...«

»Ne. Ponarejeno legitimacijo imam. Franc mi jo je preskrbel. Da služim pri tistem kmetu, piše v njej.«

»Kdo ti bo verjel!« je rekel jezno. Že zaradi tega, ker je spet omenila Franca. Vedno znova — Franc!

»Nemci!« se je nasmehnila. »Verjeli so mi že. Vedno hodim jaz po hrano. Najvarneje je. Tako smo se domenili. In tudi če bi me ujeli — Njen glas je zazvenel samozavestno. »Tudi če bi me ujeli, bi ničesar ne zvedeli od mene! Franc in vsi drugi so se zanesli name. Ti pa nimaš zaupanja?«

Molčal je. Njeno govorjenje je v njem prožilo nadležne misli, brez katerih je želel biti vsaj en dan. Vsaj en sam dan! Rad bi mislil le na

noč, ki se je izgubljala v jutranjem svitu, in na njo, ki se je sklanjala nad ognjišče in razpihovala žerjavico. Poklical jo je:

»Dana ... Sem sedi, no! Tako mudi se ti pa menda res ne!«

Počakala je, da se je razvnel ogenj, in pristavila kotliček. Potem si je v vedru umila roke in obraz, se otrla v grobo platneno krpo, in prišla k njemu.

Ujel je njeno roko in jo rahlo potegnil k sebi. Sedla je na rob ležišča. Mirno ga je gledala. Potem pa je njena roka segla v njegove lase in jih mehko pogladila.

»Kako razmršen si!«

Tiha vdanost je bila v miru njenega glasu in v toplini pogleda.

Vse je bilo tako, kakor pri človeku, kateremu bi se moral z nečem oddolžiti, se mu za nekaj opravičiti. Pogoltnil je slino, ki se mu je nabrala v grlu in s težavo spregovoril:

»No, reči sem le hotel — obzirnejši bi moral biti do tebe. Vem.«

»Zakaj?« je vprašala z nenarejenim začudenjem.

»Nisem vedel, da ... da ...« Umolknil je in se ujezil sam nase, ker je sploh načel takšen pogovor.

Komaj opazno je zmajala z glavo.

»Čemu to?« ...

Čutil je, da se je osmešil. Ne samo pred njo. Še huje — pred samim seboj. Ne smel bi bil govoriti o minuli noči. Bila je, kakršna je bila, ker je tako moralo biti. In bilo je lepo. Čemu zdaj spomin kazati s tako nepotrebnim govoričenjem!

»Dala sem se ti, ker sem sama hotela tako,« je preprosto povedala. »Ker sem te imela ... ker te imam rada. Ali pa ker sva oba mlada. In tako neznansko sama!« Zamislila se je. Čez dolgo šele je povzela. »Nočem, da bi mislil, kako ... kako spodobna sem bila doslej. Tega nočem! Smešno bi bilo!«

»Dana ... Užalil sem te?«

Zganila je z roko, kakor bi hotela omalovažujoče zamahniti z njo.

»Mar res meniš, da sem se doslej odpovedala ... no, živela brez tega ... zaradi kakšne izmišljene kreposti? Oh!« Vzdihnila je globoko iz prsi. »Kaj pa ti veš o meni! Ko sem se zavedela, da sem sredi vojne, sem bila vendar še napol otrok.«

Spet vzgib roke. Kakor nema želja, naj ne govori o tem. Da hoče zdaj govoriti le o tistem, kar je sprožil on.

»Ves čas sem bila sama sredi tolikih mož! Prijatelji so mi bili. Sestrsko sem čutila do njih. Ne mogla bi si misliti, da bi kateri od njih ... Saj razumeš!«

»Razumem. A — jaz?«

»Saj sama ne vem natanko. Ali ti vselej razumeš sebe?«

»Vedno — ne!« je odgovoril in v čelo so se mu zarezale gube nevolje in prizadetosti. »Človek pogosto o sebi ve dosti manj, kakor pa o drugih.«

»Jaz samo vem, da sem bila srečna, ko sem te mogla tako vzljubiti. Pa tudi — smela! Ker sva bila sama! Več pa o tem nočem razmišljati. Čemu?«

»Nisem te prav razumel —«

»No, prej tudi ne bi mogla biti nikogar!«

»Tudi če bi ga imela rada — ne?«

»Ne. Sama sem bila med tolikimi možmi. Rekla sem ti že. Sam veš, kako je. Če bi bila samo enega — bi to bilo krivično do vseh drugih. In vsi bi pričeli gledati žensko v meni! Marsikaj bi nehalo s tem.«

»Zdi se mi, da vem, kaj hočeš reči. Toda ... da ti v vsem tem času ni bil nihče všeč ... tega bi skoraj ne mogel ...«

»O, saj mi je bil! Celo zelo, zelo všeč. Bilo mi je dovolj, da sem ga videla, pa se mi je že dan izplačal! Kako neumno, ali ne?«

»Zakaj? In kdo ...«

»Poznaš ga.«

»Res?«

»Seveda.«

»Kdo, torej?«

»Kdo? ... Ti!«

»Jaz?«

Dvignil se je na komolce in ji pogledal v oči. »Zdaj razumem! Takrat ... ko si bila v mojem bataljonu, kaj ne? Je to res? Zakaj mi nisi povedala, Dana?«

Pogledala ga je z velikimi očmi.

»Jaz — tebi — povedala?«

Glasno se je zasmejala, vstala in šla k ognjišču, kjer je že kipela voda. In se je smejala, smejala ...

Prišel je za njo, jo prijel za ramo in skoraj proseče rekel:

»Dana, ne smej se!«

Zmajala je z glavo.

»Čas je, da se odpravim,« je samo odvrnila.

Ujel je njen pogled in zazdelo se mu je, da bi smeh, ki jo še vedno ni minil, mogel biti tudi jok. Težko mu je bilo.

»Nič ne veva — kako je z Nemci,« je rekla, ko se je zresnila. »Kdo ve če jih le ne zanese tudi sem. Moram ti nekaj pokazati.«

Šel je za njo iz koč.

Vedla ga je globlje v gozd in obstala ob mogočnem deblu smreke.

»Si jo boš zapomnil?«

»Smreko?«

»Da.«

»Zakaj?«

»To-le vidiš?«

Na veji je bila pritrjena močna žica, ki se je pletla globlje v smrečino.

»No, in kaj je s tem?«

»Po skalah, se pravi — mimo slapa, ne bodo prišli. Tudi skozi gozd je le malo verjetno. A vendar, če bi se le primerilo...« Previdno se je dotaknila žice. »Mine so navezane na njo. Cela mreža! Dovolj je, da močno potegneš...«

»Že razumem! Pa če pridejo po travniku navzgor? Dvomim, da bi jih mogel samo s parabelo kaj dolgo...«

»Saj ni treba! Tudi čistina za kočjo je minirana. Vse je povezano med seboj.«

»Pa ni mogoče, da tudi sam stopim na mino in jo sprožim?«

»Ne. Ne boj se. Je že tako urejeno!« je rekla prepričevalno. »Nič se ne more sprožiti, če ne potegneš žice. Varno je. Franc je miniral. On je že vedel, kako je treba. Zanesi se!«

Bila je podobna samozavestnemu otroku, ki je ponosen na nekoga iz svoje družine in se ponaša z njim. Takoj nato pa jo je že spet prevzelo, kakor da jo je nečesa strah.

»Toda, Marko...« je rekla z naporom. »Tako se smeš umakniti... samo pred Nemci.«

Sprememba na njej ga je prizadela. Skušal pa si je dopovedati, da je bil sunek, ki ga je zadel, le naključje. Toda domneve ni mogel pustiti nepotrjene. Zato je vprašal.

»Kako to misliš — samo pred Nemci?«...

Hotela se je nasmehniti. Pa je samo skrivila ustnice.

»Oh! Da ne bi — meni pobegnil... Zdaj, ko si že skoraj zdrav! Saj veš, kakšni ste moški.«

Zmedel se je še bolj. Pristnosti njene šale ni verjel. Nekaj drugega je imela v mislih. Kakor da se je zagovorila. Šala je bila le izgovor. Kam je torej merila? Menda ni hotela reči, da bi ga utegnile iskati tudi — partizanske, ne le nemške patrulje?...

Na to je pravzaprav — vsaj tako določno — prvič pomislil tudi sam. Vse stvari so jele z vrtinčasto naglico spreminjati svojo obliko in pomen. Spoznanje je bilo vedno bolj neprizanesljivo: Res, tudi pred svojimi ljudmi mora biti odslej enako oprezen, kakor pred Nemci. Kakšna strupena misel! Med dvema ognjema je taval. Takšna

je bila resnica. Vse drugo je bilo le varanje samega sebe. In če je ona res kaj vedela... E! Kakšen nesmisel! Morda pa le... Pa saj ni mogoče, za vraga! Vendar... vendar...

Ni je bilo več. Odšla je, ne da bi se prav zavedel, kdaj je ostal sam. Šel je do roba kočee.

Videl jo je, kako je hitela po travnatem pobočju proti dolini. Trava ji je segala do krila. Od daleč se je zdela še bolj otroško vitka. Dól je skakal ob njej. Spremljal jo je. Kmalu pa je obstal, odsekano zalajal in se skokoma vračal.

Ni se ozrla. Le še hitreje se je spuščala po strmini.

4

Samemu je bilo v koči tesnobno, kot da je na vse okrog njega legla siva puščobnost mračne jesenske deževnosti, čeprav je zunaj na vso moč sijalo poletno sonce. Pogrešal jo je. Z njenim odhodom je nekaj prenehalo. Vračalo pa se je vse prejšnje, kar je komaj, komaj, čeprav le za kratek čas, izrinil iz zavesti. Kakor da so se svetlobe sredi dneva prelivale v sence in se je čas upiral minevati in grozil, da se ustavi in zgostí okrog spominov, ki so ga mučili. Z ničemer ni mogel kljubovati mislim o času, ki je zakrivil, da je postal begunec...

Zdrznil se je, kot da je dognal nekaj novega in nezaslišanega: Mar res — beži? Kam? In... pred kom? Zakaj? Kako je to sploh mogoče... in kako strahotno je!

Prokleta vprašanja! Kakor okrog leščerbe frfotajoče vešče so!... Človeka razdraži nočni vsiljivec, da zamahne po njem in ga ugonobi — a že se zaletava v luč druga, prejšnji na las podobna nadležnica...

Hm — kako se je spet zamodrijanil! Rajši bi še enkrat pretehtal vse te stvari, ki vendar ne morejo večno ostati le vprašanja brez odgovorov! Res, pametneje bi bilo! Sicer pa — ali ni že vsega sto in stokrat premislil? Čemu bi se potem še gnjavil? No, morda bi vseeno ne bilo odveč... Ne! Samo znova bi se mučil. Zato bo bolje, da temeljito preudari, kako bo izpeljal, kar se je bil namenil. Kako priti ven iz teh host in dalje, čez reko! Tam ga prav gotovo ne bo nihče spoznal. Za vse bo samo... no, recimo — ranjen mitraljezec, ki se je izgubil v ofenzivi. Nič nenavadnega! In na koncu koncev — mar ni vseeno, v kateri diviziji se bori proti Nemcem in njihovim podrepnikom? Kajpak! To je edina pot, ki mu ostane. Potem bo sam od sebe prišel čas, ko se bo vse odmotalo, vse izravnalo...

O, kakšni puhli izgovori! Naj obrača stvari kakorkoli — dezertar je. Ne. Saj ne beži! To ni beg. Je! Kaj pa drugega? Ni! Vseeno bodo temu, kar se je zgodilo z njim, rekli samo tako.

S sklonjeno glavo je hodil sem in tja, se ustavil, sedel na klop in pogladil psa, ki mu je položil glavo v naročje, pa spet vstal in znova meril prostor iz kota v kot s težkimi, trudno počasnimi koraki.

Od minute do minute bolj je zorel čas, ko je moral nekaj storiti. Karkoli! Samo da bi bilo konec brezciljne hoje sem in tja. Na steni je visela puška. Mogel bi iti na lov! Kako mu le more priti kaj takšnega na um! Streljati v tem miru... Oh! Kaj pa — če bi se kar zdaj odločil in šel dalje? Do reke ne more biti več daleč. Po zemljevidu kvečjemu poldrug dan, morda dva... Na mizi je ležala njegova torba. Zemljevidi so bili v njej. Pa je ni odprl.

Segel je na polico, kjer so bili zloženi zavoji tiskarskega papirja. Nič posebnega. Poročila. In zapiski, katere je najbrž Dana prepisovala in jih razmnoževala. »Odmevi.« Divizijski list. Dobro ga je poznal. Od tod so ga torej kurirji, ki so v ofenzivi kdove kje našli grob, nosili v čete in v bataljone in prav do najsamotnejših taborišč. »Odmevi«... Divizijski vestnik. Nekoč je celo sam napisal članek zanj. Toda nikoli se ni ukvarjal z mislijo — kje in kakšni so ljudje, ki ga ustvarjajo. Zdaj je vedel tudi to.

Obračal je list za listom. Same stare, znane stvari. Poročila o ofenzivi. Do časa, kajpak, ko so kurirji še prihajali sem gor. Vsemu temu je bil še sam priča.

Zdolgočasil se je že bil, ko je izmed grobega papirja zdrsnilo pismo in padlo na tla. Pobral ga je. Bilo je odprto, prečitano. Malo-marno in brez zanimanja ga je obrnil. Na njo je bilo naslovljeno. Na Dano. V tem je bilo nekaj privlačnega. Kakor da mu je pismo utegnilo odkriti del njenega življenja, ki ga ni poznal, del njene osebnosti, katerega je želel poznati.

Počasi je povlekel pismo iz ovoja. „Draga Dana...“ Že ob prvih vrstah pa se je zdrznil. Črke so se čudno medle, se spet postavljale v red in se znova zvrtnile.

V koči se mu je zazdelo pretemno za branje. Vedel je, da to ni res, a vseeno je šel k vratom. Toda tudi pri sončni luči so tiste vrste pripovedovale o istem:

»...hkrati pa jim je uspelo, da so razbili udarno brigado. Kako se je to moglo zgoditi, še nihče prav ne ve, toda brigada je uničena. Tudi brigadni komisar je padel, komandanta Marka pogrešajo. Širijo se celo govorice, da je dezertiral, ker se je zbal odgovornosti za poraz. Jaz kaj takšnega ne verjamem. Predobro sem ga poznal. Resnično žal

mi je zanj. Toda takšne in podobne vesti naj ne zbegajo ne tebe, ne drugih. Za kakšno obupavanje ni vzroka! Zdaj smo že drugi dan v protiofenzivi. Nemce smo pognali že iz...»

Dalje ni čital. Samo podpis je pogledal. Z velikimi, krepkimi črkami je bilo napisano na koncu — Franc.

Spet — Franc! Kamorkoli se je obrnil tod — je zadel vanj.

Franc...

Grebel je po spominu. Zdaj ni bil zanj več le nekdo, katerega je Dana omenjala ob vseh stvareh, ki se jih je dotaknil. Postajal je nekaj drugega. »Jaz kaj takšnega ne verjamem...« je pisal o njem v pismu. »Resnično žal mi je zanj...« Kdo je?

Naslonil se je na podboj in se zastrmel v gozd.

Dana torej — ve. Ves čas je vedela... kako je z njim. On pa ji je lagal. Sicer ne z besedami — toda ves njegov molk je bil laž. Lagal je z molčanjem o stvareh, o katerih bi bil moral govoriti, preden je sprejel njeno pomoč... in ljubezen. Strahopetno je ravnal. On, ki je še pred malo časa poveljeval trem bataljonom — se je bal sodbe tihega dekleta. Se je bal, da bi se odvrnila od njega, ako bi ji povedal resnico o sebi... ali pa ga je bilo strah njene zvestobe stvári, zaradi katere bi v njem gledala krivca?

Vedela je. Pa je bila vseeno dobra z njim! Zakaj? Ne morda zato — da bi ga zadržala... dokler bi ne prišla kakšna divizijska patrulja tod mimo?

Spreletelo ga je. Ne zato, ker bi se bal. Zaradi misli, da bi se utegnil za Daninim čelom skrivati takšen sklep. Potem bi bilo vse laž! Njen smeh, njene besede, mehkoba njene roke, ki mu je celila rano, toplina njenih poljubov, njegovo zaupanje vanjo, vse! In je bila hrana, po katero je šla, samo prikladen izgovor. Morda je zdaj že odposlala poročilo — komandant Marko ni padel. Na begu je. Pri meni se skriva. Pridite ponj!

Bil je razgret, kakor da se je na vso moč pehal v strmino. Prizadeval pa si je, da bi ohranil mir: razmislil bo o tem pozneje. Ko se poleže to čudno razburjenje. O vsem bo razmislil. Predvsem o tem, da je ona ves čas vedela. Vsaj del resnice o njem je poznala. Tisti najbolj grobi del, ki ga je pognal na to pot. Toda prav to je bilo tisto, kar bodo gledali vsi. Za ono drugo, kar je morda resničnejše, bodo slepi.

Koliko ugank in pastí nastavlja življenje! Prav bi ravnala Dana, če bi storila, kar domneva, da je. Prav. Vsak bi pritrdil njenemu ravnanju. In vendar bi bilo nekaj napak v njenem početju! Tega pravzaprav ni mogoče povedati kar tako, z nekaj besedami. Morda se

da to res samo čutiti. Besed, ki bi povedale, da more nekdo z enim dejanjem storiti nekaj poštenega in podlega hkrati, ni mogoče najti. Koliko nerešljivega je v življenju! Mogoče je mnogo zla prav v tem, da se zde ljudem najenostavnejše stvari najbolj zamotane.

Šel je globoko v gozd in se zleknul v senco gostega grmičja. Oddaljeno šumenje slapa in brnenje čebel so bili edini glasovi življenja, ki so prodirali do njega.

Ure so minevale. Bile so težek, mrk čas.

Po soncu je presodil, da je že pozno popoldne. Dana se je najbrž že vrnila. Kaj le misli, ker ga ni našla v koči? ... Da je odšel. Dezeriral! Tako bodo sodili o njem tudi vsi drugi, ko zvedo, da je živ. Kakšno zlobno nasprotje: smrt bi bila bržčas krepost — življenje pa je krivda. A le kdo je ta Franc?

Morda pa ni vse tako, kakor vidi on. Če je bila Dana resnično takšna, kakršna je te dni živela ob njem — potem je vendarle zaupala vanj! Kaj pa — če le on sam ne zaupa več vase? Potem je končano. Vse. Za vedno. Ne more biti drugače. Karkoli bo še storil, bi bilo brezpomembno. No, dognal bo tudi to. Samo do kraja umiriti se mora najprej — —

V gozd gredé ni mislil na mine, na katere ga je opozorila. Ko se je vračal, se jih je spomnil. Da se res ne bi nobena sprožila, ako bi močno zadel vanjo? Rekla je, da ne. Toda to vendar ni verjetno! Če bi jo sprožila žica, jo mora sprožiti tudi njegova teža. Poteg za žico, ali pa udarec... močan udarec škornja — mar ni eno in isto?

Prevzelo ga je: nič ne bo pazil, kod hodi. Nasprotno! Trdo bo stopal.

Ta misel je bila podobna nenavadnemu užitku. Vse je prepuščal naključju! Če udari ob mino — bo konec. Konec česa? Njega. Vseh misli in čustev. Zanj konec — dobrega in zlega. Vsega, kar je on.

Trdo je stopal skozi goščavo. Kmalu pa je Dól, ki se je tiščal njegove noge, zagrčal.

Ozrl se je. Bil je že v bližini koče — in bil je živ. Prevzelo ga je malodušje. Kakšen slabič, vendar! Kam vodi vendar vse to, kar počne!

Čas omotičnosti je minil.

Do koče je imel le še nekaj korakov. Že je slišal, kar je vznemirjalo psa: v koči je nekdo govoril. Globok moški glas. Dana mu je odgovarjala.

»Lezi, Dól! Počakaj!« je šepnil psu.

Vsega, kar se je nakopičilo v njem in ga bremenilo, je bilo v hipu konec. Kakor da je popuščal oklep, ki ga je tesnil in hromil dotlej. Naposled je le bil pred tem, da preseka voz, katerega ni mogel odmotati. Nemci prav gotovo niso bili v koči. Kdorkoli je bil — je bil eden njegovih. Naj ga vidi! Naj ve, naj vedo — da je živ. Potem pa naj že bo, kakor mora biti! Če ga bodo sodili —

Vrata so bila odprta.

Tiho je obstal na pragu.

Dana je zlagala na mizo reči, ki jih je bila prinesla v nahrbtniku. Ni ga opazila.

Na klopi, s hrbtom obrnjen proti vratom, je sedel moški, katerega je bil prej slišal govoriti. Prav tedaj je spet spregovoril:

»To ni verjetno.«

Najbrž odgovarja na Danino vprašanje, je pomislil Marko.

»Tudi če bi res še poizkusili kakšen izpad — soteske ne bodo zasedli,« je prepričevalno končal oni.

»In če?« je povzela Dana. »Prava reč! Za nekaj časa smo preskrbljeni — rib pa je tudi še dovolj v potoku...«

Kramljala sta, kot pač teče beseda med ljudmi, ki so si blizu, domači in dobri.

Spomnil se je njenih besed: »Ves čas sem bila sama sredi tolikih mož! Prijatelji so mi bili. Sestrsko sem čutila do njih.«

Moški se je dvignil izza mize in šel k razmnoževalnemu stroju.

»Še dela?« je vprašal, ne da bi se obrnil.

»O, še kar!«

Marko ni odtrgal pogleda od njega. Nekje je že videl tega človeka. Res, ne more biti drugače, kakor da ga je poznal. Toda — od kod? Kdo je, vendar, da se mu je zdel tako znan, čeprav mu ni videl obraza? ... Bil je velik, nenavadno velik. Obut v visoke, težke škornje in oblečen v ohlapno, ponošeno uniformo, s težkim revolverjem na jermenu, pošev obešenim čez pleča, se je pod nizkim stropom koč zdel nemara še večji, težji in gostejši, kot je bil v resnici.

»Tako!« Dana je zavezala prazen nahrbtnik in dvignila roko, da bi ga obesila na klin v steni, moški pa se je obrnil in hotel spet nekaj reči...

Oba hkrati sta se zazrla v Marka, ki je še vedno nepremično stal pred vrati.

Dani je omahnila roka. Marko je videl, kako so se ji razširile zenice, kakor v nenadnem začudenju ali v strahu. Obšlo ga je nekaj mehkega in grenkega. Vedel je — ne toplota njenih rok in ne minula

noč — nič ni bilo zlaganega. Nenadno prebujena zavest, da ji je storil grdo krivico, čeprav le v mislih, ga je prizadela, in bilo mu je, kakor otroku, ki s silo zadržuje jok in mu je zato še huje. Kes se je spreminjal v sram pred samim seboj, v sramovanje pred zagrešeno podlostjo, zaradi katere bi moral povestiti pogled. Toda moral je pogledati onega, v kotu.

Moški se je samo prestopil in obmiroval. Mirno mu je zrl naproti.

»Franc... je prišel,« je hripavo rekla Dana.

Marko je gledal moškemu v obraz. Čutil je, kako se mu v grlu nabira velika dušecha kepa. Vendar je samo vprašujoče dvignil obrvi in zategnil:

»— Franc?«

Molk... v katerega je segalo samo škripanje lesenega poda pod težo Markovih korakov, ko je šel proti možu, ki ga je še vedno nemo, a brez nemira v pogledu motril.

Dana je videla, kako je Marko oklevajoče dvigal desnico in jo stegnil v pozdrav. Franc pa je segel vanjo in jo močno stisnil.

Bila je zmedena. Drugačnega svidenja se je bala med njima. Morda prav zato, ker ni mogla uganiti, kakšno bo. Ko je Franca tako nepričakovano našla na kmetiji, kamor je bila prišla po živež, mu je zaupala, da je Marko pri njej. Morala je. Že zato, ker se ji je zdelo, da Francu mora vse povedati. Vse, kar bi nikomur ne mogla zaupati, je njemu zlahka. Franc jo je samo poslušal. Ne začudenja, ne karkoli drugega ni pokazal. Sicer pa — vedno je bil takšen. Znal je biti vesel in žalosten, da bi ga pa utegnila kakšna stvar razburiti, mu omajati ravnotežje, tega ni mogla misliti.

»Ti?« je kakor iz nedopovedljive daljave slišala Markov glas. Zdelo se ji je, da govori s težavo. Tako, kakor človek, ki premaguje jok. A vendar možato, mirno: »Kogarkoli bi zagledal... bi se manj začudil. Seveda — kako naj bi mogel misliti, da je Franc... veliki Andrej!«

Tega Dana ni razumela. Veliki Andrej! Kaj je hotel reči Marko s tem? Da se že poznata in... Toda Franc je bil vendar vedno Franc, odkar ga je poznala. Videla je, da so se poteze okrog Francovih ust omehčale, ko je govoril Marku:

»Ime te je zmotilo — pa je moje pravo!«

»Kako, da si ga spet privzel?« je vprašal Marko. »Saj vojne še ni konec.«

»Zdaj je že vseeno. Naj vedo — kdo je kdo!«

Oba sta se nasmehnila. Vendar je čas tihe radostnosti svidenja že minil. Prelil se je v nekaj težkega in neprijetnega.

Dani se je zdelo, da jo bodo zapustile moči in da se bo z njo zgodilo nekaj hudega. Morala je ven. Proč. Ni več vzdržala.

»Morda se mi posreči... da vjamem kakšno postrv,« je rekla in segla na polico po trnek. »Za večerjo vama jih bom spekla.«

Odšla je. Obema se je zdelo, da ne zaradi rib, marveč zaradi njiju. Da bi mogla biti sama. Da bi ne motila njenega srečanja. In to je bilo še bolj moreče.

Franc je sedel na prejšnje mesto k mizi. Počasi in skrbno je zvijal cigareto, kot da je ves in do kraja vseh misli zatopljen v ta opravke. Končal je že, oslinil in zlepil debelo svaljko ter segel po vžigalniku, ko se je spomnil in nekako začudeno pogledal Marka:

»Kaj ti — ne boš?«

Marko je še vedno stal ob stroju, kjer se je rokoval s Francem. Bil je podoben človeku, ki ve kaj mora storiti, pa mu za dejanje primanjkuje odločnosti in volje.

»Bom,« je odvrnil, kakor da se je zdramil. Prestopil se je do mize. »Res dolgo že nisem pošteno potegnil...«

»Vzemi, vzemi, lej ga!« Franc je položil predenj tobačnico. »Še kar dober tobak je.«

Marko je vzel ščepec tobaka in cigaretni listič, šel k ležišču, sedel in se tudi sam zamaknil v zvijanje cigarete.

Potem sta kadila, strmelata v kolobarje tobačnega dima in molčala. Bila sta kakor dva težaka, ki si oddihavata in se pripravljata na nov napor, hkrati pa ocenjujeta teža bremena ali bosta imela dovolj moči zanj.

Čez dolgo si je Marko odkašljal:

»Začudil si se, kaj ne... ko si me našel tukaj?«

Franc se ni zganil. Zamišljeno, in ne da bi se kaj spremenilo v izrazu njegovega obraza, je odmajal z glavo.

»Vedel sem. Dana mi je že med potjo povedala.«

»No... pa tedaj?« je Marko trmasto vztrajal, čeprav je s silo trgal vsako besedo iz grla.

Franc je skomizgnil z rameni. Odgovoril ni. Otresel je pepel s cigarete in pustil času, da se je spet iztekal v molčanje.

Nepričakovano srečanje z Markom ga je prizadelo. Hudo je bilo pravzaprav vse to! Tem težje, če je pomislil, kakšen vražji fant je bil, ko ga je zadnjikrat videl. Tri leta je že minilo od takrat. Kako čas beži! In kaj vse je v tem bežanju! Tri leta... Njega so klicali takrat še — veliki Andrej. Kje so že dnevi ilegalnega dela v mestu, ko se je skrival pod tem imenom! Pravzaprav si je nadel le ime

Andrej. Tisto drugo, kar se je tikalo njegove postave, se ga je prijelo kar tako. V trpkost razmišljanja se mu je prikradel nasmeh: težko je biti revolucionar — če ima človek smolo, da je vselej vsaj za pol glave višji od ljudi okrog sebe. Nasmeh pa je takoj ugasnil. Misli so se vrnile k prejšnjemu. Čas, čas! ... Tri leta so se iztekla, ne da bi se prav zavedal njih minevanja. Marko je bil tistikrat še tak vihrav, zanesen študentek — zdaj pa je odrasel v moža. Pa kaj — ko nimata pravice do možate veselosti nad svidenjem! Nekdaj veseli in drzni Marko je skrušen. Zaznamovan. Obremenjen s krivdo pobeglega komandanta. Vsaj zanj. Drugi mislijo — da je mrtev. Kako drugačen je, kakor takrat, ko mu je rekel: ‚Fant, k partizanom te bomo poslali! V mestu je prenevarno. Boš šel?‘ — ‚Res‘ je kar hlastnil tisti študentek. ‚Vendar že!‘ — ‚Pa se boš dobro držal? Veš... priporočil sem te. Da si pogumen in zvest, sem rekel tovarišem. Glej, da...‘ — Še zdaj ga vidi, kako so mu zagorele oči. Ni mu dal izgovoriti do kraja. ‚Hvala... hvala ti, tovariš Andrej!‘ ga je prekinil ves razburjen. Naslednji dan ga je že spravil iz mesta do partizanskih kurirjev. Tri leta... Kolesa časa so se obračala in mlela. In po vsem tem času ga je zdaj prvič spet videl. Toda slišal je medtem dostikrat o njem. Izkazal se je! Študentek je postal četni komandir. In bataljonski komandant. Pozneje je zvedel, da je bilo dovolj, če je kdo rekel — ‚Markova brigada prihaja!‘ — pa so se omajane vrste strnile in se pognale v nov naskok. Ponosen je bil na fanta. Kadar je nanesla beseda nanj, se je rad pošalil — a mislil resno: ‚Dobro se obnaša moj študent, kaj? Saj sem ga pa tudi imel v trdi šoli!‘ — No, in zdaj sta se sešla. Po teh treh letih! Nikakršnega vzroka nima, da bi še bil ponosen na svojega študenta. Toda — človek vendar ni stroj, da bi pritisnil na gumb: ‚Prijetelja sva‘ In obrnil stikalo: ‚Sodil te bom, ničvrednež!‘ ... Poznal je sicer ljudi, ki so to zmogli. Vedno pa se jim je čudil, kako so zmogli napore boja za ljudstvo, ko pa niso imeli prav nobene volje, ali pa moči, da bi — človeku ponudili roko. Seveda — človek in človek — razlika je v tem! S samim razumevanjem in širokosrčnostjo ni mogoče daleč priti. Saj bi potemtakem moral razumeti tudi esesovske rablje, da morajo streljati talce in požigati domove, ker so jim pač tako ukazali. Že, že — toda tega ni mogoče primerjati z njim in z Markom! To ni isto, kakor pa to srečanje. Marko je vendar človek, ki je žrtvoval mladost, kri, vse, kar je bil in kar je imel — za isto stvar, kakor on sam, kakor milijoni te trpinčene dežele. Bil je del upora, del človeštva, ki se je branilo umreti. Povsod. V teh domačih hostah. Pa v Franciji. V vsej Evropi. Tja do Poljske in Norveške. Celo v sami Nemčiji je tlel ogorek ognja, ki je tod vzplamtel v bataljone,

v brigade, v divizije. Prej ali slej bo človek in bodo ljudje svobodni. Pot k temu ni zložna. Marko je zavestno stopil na njo. Je mar mogoče to zaradi ene same krivde pozabiti? Da in ne. Kdor hoče ta čas živeti pošteno in pametno hkrati, ne sme biti mehak ne do sebe ne do drugih. To je res. Vendar človek ni živina, da bi ga bilo mogoče oceniti na oko in se pogoditi za ceno! Nihče nima te pravice. In nihče, ki mu boj za življenje ni le beseda za parado, si je ne bo jemal. Toda če kdaj — zdaj ni smelo biti srce nad razumom. Morda prav zaradi srca samega. Da bo moglo sploh še kdaj kaj veljati.

Ni si bil sicer še do kraja na jasnem o Markovi krivdi. Presoditi je še moral, koliko je belega in koliko črnega. Ko bo dognal vse številke, bo morda račun preprost: bolje eden — kakor mnogi! Toda — račun mora biti pravilen — ne samo lahek.

Pretehtati mora vse te stvari. Zato bi zdaj nerad govoril o tem, kar je Marko začel. Dani pravzaprav ni bilo treba oditi.

»Kaj si misliš... o meni?« je v molk udaril Markov zamolkli glas.

Prehitel ga je. Čas je hotel prehiteti... Dana bi ju prav res ne smela pustiti sama! Odgovoriti je moral. Nerad. Po sili. A moral je.

»Kaj mislim?... Hm! Težko je odgovoriti na to kar v eni sapi.«

»Dezertar, kaj ne?«

»Če si se že odločil za to besedo — naj bo pa po tvojem.«

»Vedel sem.«

»Kaj — si vedel?«

»Da me tako sodiš. Da tako mislite o meni. Vsi!«

»Ti si rekel. Jaz ti samo ugovarjal nisem. To je vse.«

»Nihče pa me ne vpraša — kako je bilo, zakaj sem tu... Nihče!«

Franc se je obrnil. Njegov pogled se je srečal z Markovim.

»Pa si sploh... že govoril s kom?«

»Vem, da me tako sodijo.«

»Kako?«

»Čital sem pismo, ki si ga pisal Dani.«

»Pa?«

»Saj je morda res videti tako... kot pišeš. Toda če bi vedel vse —«

»Če?« je zategnil Franc in vstal izza mize. Šel je k njemu in mu položil roko na ramo. »Zakaj praviš — če? Saj mi boš povedal, ali ne? Ampak danes... no, danes rajši ne! Še nekaj dni bom ostal. Časa dovolj! Danes pa govoriva o čem drugem! Verjemi, da bo boljše tako!«

»Menda res!« je odvrnil Marko skoraj z olajšanjem.

S praga se je oglasila Dana:

»Dve sem pa le ujela!«

Dvignila je roko in jima pomahala s pikčastima ribama. Trudila se je, da bi bila videti vesela in brezskrbna. K šaljivosti se je silila:

»Samo kako ju bomo razdelili — ko pa smo trije?«

Franc je vzbočil obrvi:

»Kako, kako!... Pravično vendar! Meni speci večjo — vidva pa imejta ono drugo!«

Glasno se je zasmejal.

Dana je občutila njegov smeh kakor ostro bolečino. A vendar mu je bila hvaležna zanj. Vedela je, da se trudi, kako bi kljuboval dušečemu vzdušju. Zato se je še sama prisilila k glasnemu smehu.

In tudi Marko.

5

Nad prisojnimi goličavami je migotal zrak v vročini poletnega popoldneva, hlad zelenih gozdnih senc v gozdu pa je polnila dišavnost trav in drevesne smole in vonj po gobah in po trohnečem lesu.

Dolgo sta že hodila med smrekami, bredla praprot in se umikala nadležni trnovini, ne da bi izmenjala le eno besedo, čeprav sta skupaj odšla, kakor da je prav tistikrat dozorel čas, ko sta naposled morala biti sama, in sta se tega oba hkrati zavedela.

Šele, ko je gozd postajal redkejši, in se je senčnost umikala bleščavi sonca, je Franc izpregovoril:

»Na kraju sva.«

»Kako — na kraju?«

»Boš že videl!«

Pot jima je zaprla navpična prepadna strmina, ki je padala v prostrano dolino, podobno osušeni strugi globoke, mogočne reke z ravnim dnom, ki so ga prekrile zelene loke in listnati gozdiči. Nasprotni breg pa je ograjevalo s travo poraslo gričevje; na travnatih pobočjih je le tu in tam samevalo pritlikavo grmovje.

»Zdaj veš, zakaj sem postavil kočo prav tja, kjer je! Nikomur bi ne prišlo na misel, da bi silil v steno mimo slapa — sem gor pa še manj...«

»Saj tudi ni mogoče,« je prikimal Marko. »Dól, sem pojdi!«

Tudi Franc je pogledal psa, ki je vohljajal po mahovitih tleh.

»Neko sled je menda našel...«

»Divjačino. Če bi bila človeška sled, bi se vedel drugače. Opozarjal bi me.«

»Vraga! Potemtakem ti pa odleže kar za patroljo.«

»Res,« je pritrdil Marko. »Posebej še zdaj —« Premolknil je in stisnil ustnice. Čez čas pa je s poudarkom ponovil in končal: »Posebno še zdaj ... ko nimam več brigade.«

Beseda je obvisela v zraku, čeprav se je zazdel ob njenem zvoku gozdni mir še tišji. Njen neslišni odmev je bil kakor grožnja, ki ji ni mogoče ubežati. Ko pa je naposled le izzvenela, jo je moral Marko sam sebi še enkrat ponoviti: brigada —! Vendar mu je nekako odleglo. Molk je bil načet, pretrgan — beseda izrečena. Breme ni bilo več brez imena. Stvari, o katerih je govoril le sam s seboj, so oživiljale in bile vse manj podobne brezliki môri, ki ga je davila dotlej.

Sedel je prav na rob vrtočlave globine in se zagledal v prostrano, zeleno nižavje pod seboj.

»Kakšna samota! Nikjer človeka! Niti ene same domačije.. Čudno, pravzaprav!«

»Daleč od ceste in od železnice leži dolina,« je povedal Franc, sedel k Marku in se lotil zvijanja cigarete.

»Ampak, tam-le doli,« je povzel Marko, »je bil včasih kolovoz, ali nekakšna pot, ne?«

»Kolikor vem, so spravljali les skozi dolino. Pred vojno. Poleti pa so pasli živino. Vendar so najbližje kmetije skoraj poldrugo uro daleč.« Pokazal je proti jugu, kamor se je vlekla ravnina dolinskega dna. »Se pravi — bile so. Zdaj jih ni več. Požgane so.«

Spet se jima je ustavila beseda. Dolgo sta molčala. Potem pa je Marko kar iznenada rekel:

»Kako so tistile griči podobni —«

»Podobni? Čemu?« je vprašal Franc, ker je Marko premolknil.

»Tistim hribom...« je tiho rekel, »kjer je takrat bila moja brigada.«

Mir okrog njiju je spet postal nekaj stvarnega in je utripal kakor vznemirjena kri.

»Tudi pred nami je ležala dolina,« je nadaljeval z glasom človeka, ki mukoma trga besede iz grla, ga nekaj žene, da mora govoriti. Nepremično je strmel v griče onkraj globeli. »In cesta. Široka, prašna cesta se je vlekla skozi dolino.«

»Poznam tiste kraje.«

Franc je hotel še nekaj reči, Marko pa ga je prehitel. Segel je v sredo stvari, okrog katerih so se vrtinčile neizgovorjene misli.

»Vse sem preudaril,« je rekel trdo. »Ni bilo napake. Sam sem izbral mesta, kamor so se vkopali mitraljezci. Niti miš bi ne mogla po cesti skozi naš ogenj! Sicer pa — te to sploh zanima?«

»Zato sva šla sem ... da bi se pogovorila. Ali ne?«

Marko ni pretrgal niti, ki jo je pričel odmotavati:

»In fantje — vsi do zadnjega — so bili volje, kakor že dolgo ne! Čeprav so bili zbiti, da so se komaj držali na nogah. Vedeli so: naša brigada bo najbrž odločila v tej ofenzivi. Vse je kazalo tako.«

»Saj, saj — prav to je tisto!«

Marko se je zamislil. V Francovem vzkliku je bila tiha obtožba, ne do kraja izgovorjen očitek krivde. Zato je čutil, da mora pripovedovati še, še! Braniti se je moral. Pa ne samo pred Francom. Tudi pred nečem drugim. Pred občutjem, da le utegne biti kaj, kar je drugačno, kakor je on dotlej gledal in premišljal tisti čas. Toda ne! Saj ni mogoče! Trmasto je ponovil, kar si je sam tolikokrat dopovedoval, in kar je že prej zatrdil Francu:

»Ni bilo napake. Nobene. Vse sem preudaril. In vendar so nam iznenada udarili v hrbet!«

»Nemci?«

»Seveda.«

»Tudi beli ali četniki bi vas mogli presenetiti. Vsaj govorili so nekaj o tem.«

Govorili so —! To ga je zadelo. Misel, kako so v divizijskem štabu razpravljali o brigadi, o njem, je bila neprijetna, begajoča. Na glas pa je povedal:

»Nemci, da! SS. Sami izbranci. Elita!... Še preden se je pokazal kakšen tank na cesti — so udarili po nas. Izenadili so nas, da niti...«

»Izenadili? Tega ne razumem. Prej si rekel — da ni bilo nobene napake. Da si vse preudaril. Res? Pa straže? Patrulje? Vse v redu?«

»Vse.«

»Kako je potem mogoče — da so vas presenetili! Saj bi morali najprej zadeti ob patruljo. Ali vsaj straža bi bila streljala. Ne?«

»Saj niso prišli od ceste sem. Iz gozda!«

»In straža? Ni streljala?«

»Straža? Pravim ti — iz gozda, iz našega zaledja so udarili. Tam vendar ni bilo straže! Čemu neki?« je vprašal s trmo. V njem pa se je nekaj zašibilo. Negotovost ga je prevzemala. Rahla zbežanost pred nečem, česar ni poznal, a je čutil, da se bliža.

»Čemu?« Franc je ostal miren. Marka pa je njegovo vprašanje vznemirilo. »Zaradi Nemcev, menda!«

»Od tam jih ni nihče pričakoval. Za nami je bila vendar divizijska glavnina! Dve brigadi. Artilerijci. Južni odred.«

»Tega nisi vedel!«

»Sem. Saj je bilo očitno, da...«

»Vedel nisi. Sklepal si tako. Dozdevalo se ti je.«

»Divizijski operativni oficir je bil z nami. Rekel je...«

»Karkoli že — vedel pa je prav toliko kot ti. Skupaj sta zapustila divizijo. Nobenega posebnega povelja ni prejel.«

»Menil je...«

»To, kar ti. Sklepal je. Mislila sta, da so takoj za vašo brigado divizijske enote. Vso pozornost sta obračala le na cesto. Hrbet sta pustila nezavarovan. Torej — napaka je bila, Marko. Da?«

Marko se je vgriznil v ustnico. Vsa zgradba premišljevanj, samobožb, iskanja izhoda, preklinjanja naključja, dopovedovanje samemu sebi — vsa zgradba se je zamajala. Pa je Franc odkrušil le droben kamenček iz njenih temeljev. Teža bremena, ki ga je nosil, se je povečala. Dotlej jo je zmanjševala misel, da je doživel nesrečo. Nesreča brez trohe svoje krivde. Zdaj tega ni bilo več.

»No, pa je operativni oficir tudi rekel, da...« Ni izgovoril do kraja. Niti vedel ni prav, kaj je hotel reči. Le spregovoriti je moral.

Franca je obšlo nekaj neprijetnega in odvratnega: Izgovorov je pričel iskati Marko? Tega ni mogel pričakovati od njega. Obrambo — da! Razlago. Toda... da bi utegnil svojo krivdo prevaliti na druge?

Marko je jezno zamahnil z roko:

»Sicer pa — saj je brez pomena, kaj je rekel kdo drug. Jaz sem poveljeval brigadi! O vsem sem odločal. Torej tudi o tistih stražah... ki jih nisem postavil.«

Francu je odleglo.

»Ne morem pa razumeti,« je Marko dodal, »zakaj je bila divizija tako daleč. Bil sem prepričan, da smo nekakšna njena predstraža.«

»Saj ste bili! Toda divizijski štab se je moral ravnati po sovražnikovem gibanju. V defenzivi smo bili. Čakati je bilo treba razvoja. Vendar... če sva že pri tem — kako se je končalo?«

Marko še vedno ni umaknil pogleda z gričev onkraj doline. Kakor da mu njih podoba pomaga oživljati spomin.

»Vse naše položaje hkrati so napadli. Kako so le mogli vedeti...«

»Kaj? Kje ste se vkopali? O, nič lažjega, kakor to!«

»Ne razumem...«

»Saj ste imeli vendar vse zaledje prosto. Niti ene patrulje! Zato pa so si njihove mogle ogledati vse, kar jih je zanimalo!« se je Franc razvnel. Takoj pa je postal prizanesljiv: »Na to, seveda, takrat nisi mislil. Bil si prepričan, da vam vsa divizija ščiti hrbet.«

»Marsikaj sem že doživel v teh letih,« se je Marko ognil, »toda kaj podobnega še ne! Bilo je kakor blaznost. Mož proti možu —, kaj! — eden proti petim, šestim.«

»Kaj si poveljeval ob napadu?«

»Poveljeval?« Beseda se mu je zataknila. »Takoј pravzaprav — nič. Zgrabil sem mitraljez in...«

»To je bilo nápak, Marko!«

»Zakaj? Kaj pa naj bi bil storil drugega? Bili so že...«

»Vodstvo brigade so ti zaupali — ne strojnice. Odločati bi bil moral. Poveljevati.«

»Le kdo bi me poslušal v tistem metežu!«

»Vsi. Verjemi!«

»Streljal sem, torej! Vso četo, pri kateri sem bil, sem potegnil za seboj.«

»Stvar četnega komandirja — ne pa brigadnega komandanta!«

»Seveda, če hočeš po vsej sili...«

»Ne. Nič slabega ti nočem, Marko! Samo opozarjam te. Na preproste stvari. Ki pa so skoraj vselej odločilne.«

»Uspelo mi je, da sem Nemce odbil. Potem pa smo se prebili do položajev prvega in tretjega bataljona.«

»Prebili?«

»Kajpak! Ves čas smo bili pod strojničnim ognjem.«

»Nisem tako mislil. Menim le — vso četo si vzel s seboj?«

»Kajpak!«

Franc je zmajal z glavo:

»Čudim se ti. Res! Najprej pod najtežjimi pogoji ubraniš položaj, ki ga je držala četa — takoj nato pa se umakneš in ga prepustiš Nemcem. Saj so bili toliko pametni, da so ga zasedli, kaj?«

Marku se je jela podoba, ki jo je gledal dotlej, spreminjati v zlobno spako. Temelji, na katerih je stal sam pred seboj, so se zamajali, rušili, vsega je prevzel občutek padanja. Odgovoril je, kakor bi bil škrtnil z zobmi:

»So. S težko strojnico so se utrdili na tistem griču... kjer je bila prej četa. Prvi in tretji bataljon so napadli prav takrat, ko sem ga dosegel.«

»Prvi in tretji? Kaj pa je bilo z drugim bataljonom?«

»Odbili smo naskok — tedaj pa je zaropotalo tudi že pri drugem. Za rezervo sem ga namenil, ko sem z drugima dvema blokiral cesto. Na najvišjem griču je bil. Po streljanju sem presodil, da napada ne bo mogel dolgo vzdržati. Nemci so z veliko silo navalili nanj. Tedaj sem poveljeval brigadi — juriš.«

»Da bi rešil drugi bataljon?«

»Da. Vendar nisem mogel dopustiti...«

»...da bi uničili en bataljon — žrtvoval si še dva.«

»Žrtvoval? Težka beseda.«

»Najprej se morava razumeti, Marko. Ne govorim niti o komandantu Marku — niti o prijatelju. O boju neke brigade v takšnih in takšnih prilikah govorim. Kraj boja poznam. Svoje mnenje pripovedujem. In ti povem — težko napako je zagrešil komandant te brigade. Ne eno. Več!«

»Jaz?«

»Ti si poveljeval brigadi. Torej — ti.«

»In kakšne so tiste težke napake?«

»Prvič... da si se zanašal na divizijo. To ni težko razumeti, čeprav kot vojak pravzaprav ne bi smel tako ravnati. Ti si moral varovati cesto — o diviziji so odločali drugi. In videl si — da drugače, kakor pa si sklepal o tem ti. Toda to pustiva. Pričniva z napadom. Četa pri kateri si se mudil, je nemški naskok odbila. Vsak bi pričakoval, da ji boš ukazal, naj se še bolj utrdi, da bi vzdržala tudi še drugi in morda tretji naval. Toda ne! Ukazal si ji, naj zapusti komaj obranjen položaj in gre s teboj...«

»Torej sem — izdajalec, saboter?«

»Ne izgublaj živcev. Ne pričenjaj tega, kar si storil takrat.«

»Česa!«

»Zberi se! Glej stvari, kakršne so. Vse drugo je brez smisla. Takrat... no, takrat si izgubil glavo, Marko.«

»Jaz?... Seveda! Strahopetec sem bil.«

»Nasprotno! Tistih nekaj preživelih borcev govori samo o tem, kako si prebijal nemške vrste. Zato so tudi vsi prepričani o tvoji smrti. Pa ostaniva pri straži!... Drugič se ti je posrečilo odbiti nemški naskok. S prvim in tretjim bataljonom. Spet si pridobil čas — spet si ga zapravil. Poslednjo, a veliko možnost, ki si jo imel, si zapravil.«

»Možnost? Kakšno?«

»Imel si čas — da z obema bataljonoma dosežeš cesto.«

»Da bi šel v dolino?«

»Da, da! Prosta je bila! Ko bi prekoračil cesto, bi ti nihče več ne mogel ubraniti, da zasedeš hribovje onkraj nje. Ni to preprosto? Namesto z leve — bi jo branil z desne. Razen tega — divizijski operativni oficir ti je tako svetoval. Ti pa si ga nadrl! Šleva, si mu rekel...«

»...ker je hotel mirno prepustiti drugi bataljon uničenju.«

»Ti pa si dva bataljona nagnal navzgor po goli strmini — in uničil oba. Cesta pa je bila prosta. To so hoteli Nemci.«

»Kako veš... kaj sem se pogovarjal... z divizijskim operativcem?«

»Sam mi je povedal.«

»Kje?«

»V bolnišnici. Težko je ranjen.«

»Živi?« Rahlo, rahlo vzradoščenje je bilo v Markovem vprašanju.

»Živi,« je potrdil Franc. »Na bolje mu že gre.«

»Kako... da si ga obiskal?«

»Za člana divizijskega vojnega sodišča so me imenovali. Tisti človek je — tvoj glavni tožnik. Kot vidim zdaj — govori resnico. In resnice te močno obremenjujejo, Marko! Težko mi je, verjemi! Posebno še, ker jaz poznam vzroke vse nesreče, se pravi — vsega tvojega ravnanja. Močno pa dvomim... ali jih bo sodišče moglo, ali jih bo smelo razumeti tako, kot jih razumem jaz. Vojna ima pač svoje zakone...«

»Kaj — razumeš?«

»Popustil si. Nisi se znašel. Nič čudnega! Treba je samo pomisliti, kaj vse je že za teboj! Tri leta! Pa niti en sam dan oddiha, trdnega, brezskrbnega spanca. Še jeklo se izrabi!«

»To ne opravičuje... poraza brigade. Se pravi — mene.«

»Pojasnjuje.«

»Tebi!«

Franc je molčal.

Marko pa je nekako trpko dodal:

»Najbrž imaš prav. Po vsem... kar si mi dokazal, mislim. Hudič je to! Še marsikoga bo zlomilo. Vsaj od nas starih. Marsikoga! Pride meja, preko katere ne gre več. Tebi bo, k sreči, prizanešeno.«

»Zakaj?«

»No, tvoje delo je drugačno. Nisi v borbenih enotah.«

»Bil sem — in sem spet!«

»Ali nisi...«

»Kmalu za teboj sem tudi sam zapustil mesto.« Nasmehnil se je: »Težko je revolucionarju, če je skoraj za glavo višji, kakor drugi ljudje. Vse preveč sem padal v oči. Bil je skrajni čas, da sem se umaknil. Zunaj sem prevzel vodstvo brigade. Pred letom pa sem bil težko ranjen. Za napore dolgih pohodov nisem bil, a da bi ležal v zaledju — zato še manj. Ponudil sem se, da organiziram tisk v teh predelih. Sprejeli so. Tale kočica je že peta, kar smo jih zgradili v nekaj mesecih. Ledina je zaorana. Jaz pa sem tudi dodobra okreval. Vračam se.«

»V vojsko?«

»Da.«

»Kam?«

»V divizijo. Poizkusil bom ali se mi bo posrečilo postaviti na noge brigado, kakršna je bila ... preden so jo razbili.«

Marko je pogoltnil slino.

»Mojo brigado boš prevzel?«

»Brigado, ki si ji poveljeval, da! Ampak — še zdaj ne vem, kako si pravzaprav zašel semkaj. Fantje so pripovedovali, da si bil zadet. Mrtev.«

»Bil sem ranjen. To je res. Tik preden sem dosegel hosto, sem jo skupil.«

»Pa te niso našli? So tudi Nemci mislili, da si mrtev?«

»Ne. Imel sem srečo. Kotalil sem se po bregu in obtičal v grmovju. Sicer bi bilo po meni. Brez zavesti sem bil. Ne mogel bi se braniti.«

»Pa potlej?«

»Noč je bila, ko sem se ovel.«

»Sam si bil?«

Ni takoj odgovoril. S prsti je grebel po kosmatem kožuhu Dólovega vratú in se v nekaj zamislil. Čez čas šele je spet spregovoril:

»Sam. Le Dól, tale pes je bil pri meni. Tudi on jo je odnesel! Oklenil sem se ga in se tako prevlekel do kmetije, kjer so me poznali že od prej.«

»Nemcev ni bilo več? Odšli so?«

»Še dva dni so šarili tam okrog.«

»Pa te niso našli?«

»Bil sem jim preveč na nosu, da bi me mogli opaziti!«

»Kje, vendar?«

»V kamri sem ležal. Psa pa je kmet priklenil. Kakor da je njegov!«

»V kamri? Ves čas? In te niso zalotili?«

»Ne. Kmet se jim je kazal naklonjenega. Naj kar razpolagajo s hišo, jim je rekel. Družina da se je umaknila v kamro, tačas. On da že razume, kaj je vojaščina.«

»Nasedli so mu?«

»So. Ko je od nekod privlekel neko staro avstrijsko odlikovanje — je bilo zaupanje popolno. Se pravi — Franc Jožef mi je pravzaprav rešil življenje. Me more kdo zaradi tega ozmerjati s kolaborantom? Kaj meniš?«

Franc se ni nasmehnil. Tudi Marko sam ne. Domislek je izrekel bolj kakor zbadljivko. Kakor človek, ki išče vzrok, da bi zaostрил pogovor.

»Dva dni si bil skrit?« je vprašal Franc.

»Ves čas v vročici. Z roko na parabeli. Med tremi smrkavimi otroki. In s kmetovo ženo, ki je bila napol mrtva od strahu.«

»Čudno ni!«

»Bile so ure, ko si nisem ničesar bolj želel, kot to, da bi Nemce le zaneslo v kamro.«

»Zakaj?« V Francovem glasu ni bilo nič začudenja. Kakor da je vpraševal samo zato, da bi tekla beseda.

»Bilo bi — konec,« je Marko odvrnil z enako neprizadetostjo.

»Česa?«

»Tega ni mogoče natanko razložiti. Ni pravih besed za to. To se da samo razumeti. Pa kaj — ko je tako malo ljudi, ki bi hoteli, ki bi mogli razumeti tudi stvari, kakršnih sami še niso doživeli!«

»Konec?« je zategnil Franc. »Ne bil bi konec samo zate. Tudi za druge bi bilo končano.«

»Včasih človek o drugih ne razmišlja. Noče. Ne more. Zgodi se, da za to nima ne volje ne moči. In da mu je sploh vseeno, kaj se bo zgodilo.«

»To so trenutki, ki minejo.«

»Hvala bogu!... Sicer pa — ali res tako pogosto mislimo na druge ljudi, kot govorimo? Ljudje si sploh veliko in radi lažemo! Morda zato — ker znamo misliti. Žival se hlina, kdaj pa kdaj. Sebi pa prav gotovo ne laže.«

»Kaj napravi samota iz človeka! Če bi našu kdo poslušal...«

»Vprašanje je le — kdo in kako... bi našu poslušal! Nekdo, ki se mu življenje smehlja, ali pa kdo od tistih, ki so bili deležni brce. Jaz sem bil v kratkem — oboje. Spodrsne vedno hitreje, kakor pa se pobereš.«

»In potem — ko so Nemci odšli?«

»Sem šele pošteno pregledal tole reč.« Segel je z roko k rami. »Meso je bilo razcefrano. Močna krvavitev — sicer pa nič posebnega. Dosti hujšega sem že videl. Od česa takšnega se še ne umira...«

»Pri tistem kmetu si ostal?«

»Še en dan. Zvečer sem se odpravil.«

»Kam?«

Marko je skomizgnil z rameni.

»Kam?... Saj to je tisto! Za nič na svetu bi se ne mogel vrniti v divizijo.«

»Si se bal... sodišča?«

Omalovažujoče je zamahnil z roko.

»Na to niti pomislil nisem!«

»Zakaj pa si...«

»Tudi tega se ne da razložiti kar tako. Nisem pač mogel, no! Zato sem se odločil...«

»Za kaj?«

»Da se pretolčem čez te hribe! Do reke. In čez njo. Do prvega partizanskega odreda na drugi strani. Tam me nihče ne pozna. Rekel bi jim, da sem se izgubil v ofenzivi. Nič nenavadnega. Za mitraljeza ali pa za bombaša bi se javil.«

»Še vedno si odločen za to pot?«

»Naj živim med dvema ognjema?«

Franc je molčal. Marko pa molka ni prenesel.

»Kdaj odideš ti?« je pogledal Franca.

»Še ne vem. Nekdo bi moral priti, da bi prevzel tiskarno. Moral bi me že čakati. Ne vem, kaj ga je zadržalo, da ga še ni.«

»Ofenziva. Kaj pa drugega!«

»Najbrž ni mogel skozi zasede. Vsako stezico poznam, pa sem se komaj, komaj prebil.«

»No, če je padel — bo junak. Če pride z zamudo, čeprav iz istega vzroka — ga boš ozmerjal.« Hotel se je nasmehnuti, pa se je samo spačil.

Franc ga je resnobno pogledal:

»Kam meriš, Marko?«

»Na dvojnost vsake stvari! Sebe imam v mislih. — Kako pa je drugod? Kakšen obseg ima ofenziva?«

»Najhujša doslej.«

»Naši se dobro držijo?«

»Podnevi borbe — ponoči premiki.«

»Velike izgube?«

»Niti ne! Seveda — če ne štejemo izgubo ... brigade. In pa nesrečo z Južnim odredom, kajpak!«

»Kaj pa je bilo z Južnim odredom? Nič ne vem o tem!«

»Razbit! Pet ali šest mož menda je ostalo.«

»Izdaja?«

»Ne. Komandantova samovoljnost.«

»Torej ...« Umolknil je. Kakor da bi bil nenadoma pozabil, kaj je hotel reči.

»Odred bi bil moral spremiti okrog sto neoboroženih novincev v zaledje. Komandantu je bilo strogo ukazano, naj se ne zadržuje v naseljih. Nemške kolone so bile že na pohodu. Divizija je bila točno obveščena o njihovem gibanju. On pa, saj razumeš — star fant! Samosvoj! Ni še dolgo, kar je bil njegov odred edina naša sila v tej pokrajini. Kaj bi zdaj njemu ukazovala divizija!«

»Partizansčina. Vseh se nas drži. Več ali manj.«

»Če je tako — proč z njo! Sicer se nam ne posreči ustvariti armade.«

»To ne gre čez noč.«

»Čim hitreje — tem bolje! Čas nas ne sme prehiteti.«

»No, in kaj je bilo z odredom... se pravi — s komandantom?«

»Ravna je pač po svoji glavi. Odločil se je za prenočevanje v vasi. Komaj dobre pol ure proč od glavne ceste! Da je bila mera polna — je postavil le dve straži. Na vsako stran vasi eno. Nemci so imeli lahko delo. Ob svitu so napadli. Kar jih niso pobili, so jih odgnali s seboj. Komandant se je z nekaterimi komaj rešil. Vas so Nemci požgali. Tudi domačine so večji del postrelili. Vsaj moške. Vse to zaradi samovoljnosti enega človeka. Imej še takšno srce, drugače, kakor zločin temu dejanju ne moreš reči. Tudi divizijsko sodišče je bilo takšnega mnjenja. Bil sem... član sodišča.«

»Sodili ste komandantu?«

»Smo.«

»Bil je obsojen...«

»Na smrt. Zaradi neizpolnjevanja povelj. Odgovoren za smrt ljudi, ki so mu bili zaupani.«

»Poznal sem ga. Star partizan.«

»Bolje eden — kakor mnogi, Marko. Sicer pa — kdor ima pogum, sprejeti vodstvo, mora imeti tudi pogum, odgovarjati za to, kar stori.«

»Vsi člani sodišča... so se strinjali s kaznijo?«

»Vsi.«

»Tudi — ti?«

»Da. Tudi jaz.«

Vse je postalo preprosto in razumljivo. Nobenega vprašanja ni bilo več nikjer. Vse je bilo tako jasno, čisto — in hladno. Marko je nehal klicati v spomin podobe, ki jih je z mislijo na boj njegove brigade oživiljal dotlej. Res, bile so resnične... A vse resnice v njih le ni bilo. Vso resnico je povedal Franc. Odgrnil je poslednjo kopreno. Ne, ni je odgrnil — raztrgal, razcefral jo je. Nič ni ostalo od nje. Brez šuma, brez nečesa velikega je to storil. Toda nobenega vprašanja, ki bi ga še bilo mogoče vprašati in si oddahniti ob njem, ni bilo več. Nobene stranpoti. Sama preglednost. In jasnina, hladna jasnina, da je bila sončna pripeka kakor posmeh ali daljna bolečina. In nad vsem — čas. Čas, ki je postajal nekaj prijemljivega, stvarnega. Kakor čudna žival. Ne. Kakor ogromna kolesa. Ne, ne — kakor žival z ogromnimi kolesi, ki se počasi, počasi, a brez nehanja premikajo. Pa tudi to ne. Še hujša je postajala predstava časa: kakor molčanje, ki ga nihče od

njega ni prekinil, od kar so padle tiste zadnje besede — da, „jaz tudi“, ki so bile pravzaprav le odmev vseh prejšnjih.

Jata vran se je odtrgala nekje iz gozda in se vreščaje spreletela čez dolino. Marka je pograbila jeza. Zazdelo se mu je, da ni nič bolj zoprnega in zlobnega na svetu, kakor je vreščanje vran. Kakor da se rogajo vsem in vsemu. Ljudje se pehajo za drobtino kruha, za golo življenje — vran pa to prav nič ne prizadene. In če bi pomrla vsa pokrajina — vrane bi prav takole vreščale. Kakšna bedasta misel!

Vstal je.

»Menda je čas, da se vrneva.«

(Konec sledi)

MRLIČ

Tone Pavček

Včera j so nekoga pokopali.
Včera j rož nanesli so na grob.
Včera j so možje za njim jokali.
Danes sonce sije mu na grob.

Saj so danes čisto drugi časi.
Saj je danes svetlonežen dan.
In zvečer že pel bo kdo na vasi;
kdo bi mislil še na grob in nanj.

Komaj včera j trugo so zakrili.
Tam na grobu rože še diše.
Danes nanj so čisto pozabili,
on pa mrtev nič za to ne ve.

KOČA NAD SLAPOM

Ivan Ribič

(Nadaljevanje)

Počasi in molče sta se drug ob drugem vračala skozi gozd.

Tisto čudno hladno čustvo, ki je dotlej ledenilo Markove misli, se je jelo tajati. Gozd je bil spet samo gozd. Spokojen, prav nič grozeč, in poln vonjav, ki so se spajale v sopari. Sonce je bilo le sonce, in v ničemer, kar ga je obdajalo, ni bilo več toliko zlohotnosti. Vse je dobivalo obliko in pomen, kakršnega je bil vaje. Misel je postala dovolj prosta in gibka, da se je mogla vplesti v spomine. Kdaj pa kdaj je skrivoma pogledal Franca — in se spominjal.

Franc? — Čudno! Kakor da bi moglo ime spremeniti — tudi človeka. Vsaj nekaj časa se godi tako. Navaditi se je treba na zvok novega imena, da je mogoče pod njim razumeti in dojeti prejšnjega človeka...

Vse dni in tedne, ki jih je prebil z njim po skrivališčih v mestu, je bil zanj le — veliki Andrej. Nihče ga ni klical drugače, prav kot nihče ni kaj dosti vedel o njem. So ljudje, ki jim je mogoče zaupati, ne da bi brskali po njihovem življenju, po preteklosti. O nekaterih pa človek vse ve in sliši o njih le dobro — pa mu ni prijetno v njihovi bližini.

Res je sicer, da so včasih ugibali o življenju velikega Andreja. O času, ki ga je živel, preden se je pričel upor. Vendar so le ugibali — in nič več! In še to samo v tistih neskončno dolgih urah, ko so jih blokade v mestu silile, da so bivali tesno, tesno drug ob drugem. Nekateri so govorili o velikem Andreju zato, da je pač tekla beseda, in ker je bil pogovor o njem bodrilen. Nekateri morda zaradi tega, da bi veljali za ljudi, ki so velikemu Andreju bliže, kakor drugi. Svojo pomembnost so krepili s pripovedjo o njem! Vendar so vsi res le — ugibali. A morda je kdo od njih uganil: Tehnični uradnik je bil. Ne — strugar! Učitelj... Ne — strojevodja! Kje neki — v Španiji se je boril! Iz francoskih taborišč je utekel, ko so hitlerjevci pričeli z vojno. Neumnost! — novinar je! Tiste članke proti petokolonski politiki je vendar on napisal... Kakšne članke — ni vprašal nihče. Prav kot ni nihče do kraja in vztrajno ostal pri strugarju ali pri učitelju ali pri španski revoluciji. Saj to so bili samo pogovori! Zaradi blokade. Zaradi tesnosti prostora, v katerega so bili stisnjeni! Vsem je zadostovalo in nihče ni dvomil v to, da je bil veliki Andrej živ del tega, v kar so se zagnali, kar so sami spravljali v gibanje...

On za te pogovore najbrž ni vedel. Pa tudi če bi — bi se najbrž le nasmehnil... Vedno je bil tako miren. In kadar se je posmejal, se je menda le zato, da je pomiril druge. Da, najbrž je bilo tako! Zdaj se je tega zavedel čisto določno. Takrat je njegov nasmeh le tako dojel. Razmišljal ni o njem. Zdaj pa mora. Morda zato, ker pogreša... njegov nasmeh, ker želi vsaj trenutek pomirjajoče vedrine.

Velikega Andreja ni bilo težko imeti rad. Takoj se je človek navezal nanj. Takoj in močno — z mnogimi vezmi zaupanja do močnega moža. Zdaj se je že sam privadil tudi Franca. Tudi Franca so imeli ljudje najbrž enako radi. Kako čudno je pravzaprav to z imeni! Pod eno streho je on razmišljal o enem človeku — Dana pa govorila o drugem! In vendar oba o istem. Dana...? Pogledal je Franca in zadržal korak. Brez najmanjšega nemira in brez trohe začudenja nad nenadno mislijo, ki ga je spreletela, je vprašal:

»Te ima Dana — rada?«

Tudi Franc je obstal. Pogledal ga je mirno in brez začudenja:

»Mene?«

»Saj!«

Tedaj je Francu le zaigral v očeh in okrog ust droben smehljaj.

»Tega pa res ne vem!«

»Pa ti... njo? Jo imaš rad?«

»Jaz? Seveda! Sijajno dekle je.«

»Ne... Mislim, ali jo imaš rad... kakor moški žensko.« To pa je v trenutku bilo tako težko izgovorljivo, da je vsako besedo občutil, kakor močno, topo bolečino, ki ga je mučila nekje v grlu in mu tolkla v sencéh.

Smehljaj v Francovih očeh je oživel, takoj nato pa se umaknil nečemu resnobačnemu in skoraj grenkemu, kar je leglo na ves njegov obraz in bilo tudi v glasu, ko je odvrnil:

»Tako jo imaš rad — ti.«

»Jaz? ...«

»Da.« Govoril je nekoliko tiše, kakor navadno. »Vem. Vidim. Ker če bi ne bilo res — bi ne govoril o tem!«

Še vedno sta stala drug pred drugim in bila podobna človekoma, ki se ocenjujeta, brez zlobe merita drug drugega, bolj z željo, da bi odkrila v nasprotnikovem pogledu potrdilo svojih dobrih domnev o njem, kakor pa krivdo. Saj, krivdo! Kakšno, čigavo? Nesmisel! — se je skušal otepsti misli, ki je pronicala v njegovo občutje. Hkrati pa je že vedel zase: Franc bi bil nečesa kriv pred njim — če je ljubil Dano. Še večjo krivico bi mu prizadejal — če bi mu Dana vračala

ljubezen! To je bila sicer neumnost. Velika neumnost — toda tako je bilo.

To, kar se je zdaj v njem kopičilo zoper Franca, ni bila mržnja. Pa vendar je bilo po grenkobi nekaj temu močno podobnega! Moral se je jeziti sam nase, ker je gledal v Francu toliko močnega in dobrega, da je še vedno videl toliko vsega tega in da zato ni mogel oblikovati, brez nejasnosti doživeti tisto, k čemer ga je silila sprožena nevolja.

Prvič ni hotel gledati v njem nekoga, ki je stal visoko nad slabo in ostro mislijo o sebi in o svojih dejanjih. Hotel je gledati samo moža, ki je stal pred njim. Bil je visok, nenavadno visok in plečat. Na levem licu, pod očesom, je imel nekaj velikih, temnih sončnih peg. Kazijo ga, močno ga kazijo, je zatrdil sam sebi. In nad visokim, zagorelim čelom, so lasje že močno redki. Pajčevinasti. Kakor nitke. To je čelo štiridesetletnika! Dotlej je videl v njem mlajšega človeka. Mnogo mlajšega! Štirideset? Seveda! Rajši leto več, kakor pa kakšno manj. Dani pa največ — dvajset let! Bedak! — saj je bil vendar on prvi, s katerim je doživela — ljubezen, moža, sebe. Že, že — toda če je imela rada Andreja, se pravi — Franca, in se med njima ni nič zgodilo le zaradi, hudič, zaradi nekakšne spodobnosti, kakor ona pravi temu, potlej je prav tako, kakor da — se je zgodilo. Ono drugo je potlej pravzaprav — brez pomena. Stvar časa! Prej, zdaj, nekoliko pozneje — pozabi se. Življenje izenači čas. On je lahko zanjo samo šibkost neke noči, utešenje slè, kot človek — nič! Kvečjemu nekdo, ki mu je naključje dalo, da je za kratek čas stopil na mesto drugega. Sicer pa Franc stopa na njegovo mesto. V življenju. V tem delcu življenja, v katerega je uklenjen. Vrača se... da bo prevzel vodstvo njegove brigade. On pa je — nihče. Čim bi skušal postati — nekdo, bi postal že tudi ujetnik, ki ga ljudje, katerih ni zadela nesreča, sodijo in ženejo pred puške zaradi niza naključij, ki mu niso prizanesla.

Trenutki prepira s samim seboj so nehali v skoraj prosečem pasjem cviležu. Dól se je vznemiril, pritajeno cvilil in se vzpel nanj.

Marko ga je zgrabil za ovratnico in ga potisnil k tlom.

»Ljudje... Pazi!« je šepnil Francu in se potajil med praprotjo. Franc se je vrgel k njemu.

Šibek lučaj kamna daleč se je majala goščava. Šum, kakor sopihanje na smrt upehanega človeka, je bilo čuti izza gibajočega se grmičja. Skozi goščavo se je preril črn volčji pes. Dól je zarenčal. Marko ga je močno krenil po gobcu, da je utihnil.

Pes je bil privezan na dolgo vrv, ki se je napenjala v grmovje. Vlekel je in močno sopel. Potem je obstal, povohljaj v majhnem krogu, dvignil glavo in bevsknil. Grmičje se je razgrnilo. Vrv je popustila

in videla sta človeka, ki jo je držal. Nemški policist je bil. Marko je potrepljal psa po vratu in se ozrl proti goščavi. Iz zelenja so stopali še drugi. Osem — enajst — štirinajst. Pes je spet tiščal glavo k tlom. Sledil je. Njuno sled je našel. Policisti so se zgrnili v tiho gručo.

Franc je izvlekel pištolo in jo tiho repetiral. Nepremično je motril tihotno skupino, ki je bila videti kakor posvet pred tajinstvenim obredom. Eden od njih je nosil očala. Z zlatom obrobljena očala, ki so bila v čudnem nasprotju z železom avtomatske puške, ki jo je držal z obema rokama. Štel jih je že petič — venomer jih je prešteval. Štirinajst jih je bilo. On pa ni imel pri sebi drugega kakor pištolo. Marko ima parabolo. Ni ga menda treba opozarjati. Prav gotovo bo streljal na oficirja, ki se mu kar ponuja. Saj s temi ljudmi je že tako — udariš po glavi, pa so vsi brez nje. Ker so na tujem! Ne zato, ker so Nemci. Toda če braniš svoje — je vse drugače! Čim večja sila, tem bolj domač in neprijateljski ti je vsak gozdič, vsak grm, vsaka grapa.

Zapirač Markove parabole je škrtnil.

Vonj in sluh črnega volčjaka sta ob nekaj zadela. Dvignil je glavo, prišilil ušesa in se zasrepel proti njunemu skrivališču. Zrak in mir je razklal oster pok. Bili so trije, štirje strelji Markove parabole — a slišati jih je bilo, kakor enega samega. »Stellung! Feuer frei!« Policisti so se vrgli po tleh, se utopili v visoki travi. Klic je bil njihovega oficirja. Oficir ni bil zadet. Čeprav je Marko streljal. Samo pes, ki je ob streljih odskočil, kakor od močne vzmeti v zrak pognan, in ki je takoj nato s težo telebnil po tleh, je trzal z dvignjenimi nogami, vedno počasneje, vedno poredkeje, dokler ni togo obmiroval. Trzajoče pojemanje živalskega življenja je spremljalo naraščajoče streljanje. Izza stene gozdnih trav in praprotja so se utrinjali dimi, vse naokrog je bilo polno sikajočega švista krogel. Franc pa se ni mogel ubraniti nerazložljive odmaknjenosti vsemu, kar se je zgodilo, čeprav so bili njegovi čuti zaostreni, da nobena stvar ni ušla ne njegovemu pogledu, ne sluhu. Vendar — kakor da je nekje daleč! Vedel je, da je nekje daleč! Vedel je, da je izstrelil revolver. Polnil je nov šaržer. Še petnajst, dvajset nabojev, potem konec. Hrušč policijskega orožja je bil tako blizu pred njim, pa ga pravzaprav ni slišal. Natanko pa je slišal, da Marko — ne strelja. Izzval je boj, da se nista mogla Nemcem umakniti. Ne zbežati zaradi sebe — zaradi tiskarne, zaradi Dane, zaradi vsega, kar je pomenila koča. Sprožil je boj — pa je streljal na psa! Na policiste, ki se bodo zdaj zdaj dvignili in navalili na tistih nekaj nabojev, ki jih je še ostalo, pa ni streljal. Niti za eno puško ni zmanjšal njihove sile, čeprav je mogel.

Sekunde odmaknjenosti so minile. Spet je bil ves v resničnosti, ki se je v trenutku spremenila, ker ga je Marko zgrabil za roko in ga skoraj dvignil.

»Hitro, hitro!... Tja, v borovje!« — — —

Sklonjena sta tekla čez praprotnje in trnovino. Dól se je zapletel Francu pod noge, da se je s težavo ujel in se gnal naprej. Tekla sta v nasprotno smer, koder je bil slap, koča. Prejšnje, kar ga je vznemirilo, se je poglelo v Francu, ostalo je samo še nekaj, kakor jeza, ki mine, ko je najhujša zadrega pri kraju: Le zakaj je streljal na psa! Samo razdražil je zelence, brez nuje. »Hudič!« — Spotaknil se je, se vjel na grm in obstal. Oddahniti si je moral.

Tudi Marko se je ustavil.

Bila sta na robu strme drče. Zapuščena je bila videti. Bogvekdaj so jo že opustili. Vsaj nekaj let že niso spravljali lesa po njej. Franc jo je poznal. Držala je v dolino, proti samotni kmetiji, skozi hoste, kjer je bila koča. Preblisnila ga je misel: če se spustiva po drči in bodo šli za nama, utegnejo najti slap in... kočo.

Tik nad njima so zašklopotale dum-dumke. Nekaj glasov je kričalo med streli. Kaj kričijo, ni bilo mogoče razumeti. Toda bližali so se. Hitro, hitro so se bližali.

Policisti so tekli proti njima...

Ostal jima je samo še umik po drči. Tega bi ne smela tvegati. Naravnost v kočo jih utegneta privabiti. Onkraj drče je bil strm gozd. Dohiteli bi ju, preden bi ju skrilo drevje. Klici so bili že čisto blizu. Franc je začutil boleč stisk Markove roke, ki ga je zgrabila in ga pahnila v drčo.

»Beži! Hitro!«

Franc se je opotekel v strmino, ki ga je pograbila, da je vedno hitreje drsel navzdol. Grabil je za vejevje, ki je segalo z robov drče. Ozreti se ni utegnil. Vedel pa je — da je sam. Marko ni bežal z njim. S kraja, od koder ga je pahnil v drčo, pa je zaslišal njegov glas. Dvakrat, trikrat je zakričal na vse grlo — »Nicht schiessen!... nicht schiessen!« Ni se motil. Njegov glas je bil. Streli so utihnili v en mah. Za koliko časa, Franc ni dojel. Preveč ga je prizadel tisti glas, ki je klical »nicht schiessen«, kakor da polni ves hrib s svojo usodnostjo.

Ko so se spet oglasili streli, se je premaknil tudi čas.

Kakšna norost, to streljanje v hosti nad njim! Najbrž so videli, da sta bila dva, pa mu hočejo nagnati strah v kosti. Da bi se predal še on. Bedarija! Prav kot da se jim je predal Marko iz strahu pred njihovimi puškami! On je samo poravnal račun s samim seboj. Prav-

zaprav — ga hotel poravnati, pa se je odločil za takšno črto pod njim. Težko je verjeti to. In vendar je res.

Še vedno se je oglašalo streljanje. Najbrž menijo, da je on skrit kje v bližini. Da bi jih zlodej!... Navadil se je že bil drsenja po drči. Misli pa so se mu še vedno opotekale. So stvari, ki jih ni mogoče verjeti, tudi če jih človek gleda pred seboj.

Marku je bil v napoto... Pahnili ga je v drčo, da bi ne bil kriv njegovega jetništva. Jetništva? Smrti! Marko je torej premišljeno ravnal. Ni streljal — razen na psa — da bi se rešil obtožbe, da je ubil katerega izmed njih. Toda takoj tam ni mogel zakričati — »Nicht schießen!« — in dvigniti roke. Ni hotel pridjati svojemu dolgu še eno breme — njega. Najprej je bilo treba Nemce opozoriti nase, teči do kraja, kjer se ga je mogel znebiti, potem šele... Kako do kraja, čeprav v takšni naglici, je vse preudaril!

Čeprav je skoraj tekel tudi še potem, ko je že zapustil drčo, se je že mračilo, ko je došel do jase pod slapom.

Branil se je misli, ki se mu je silila, da bi utegnil Marko pripeljati Nemce h koči. Vseeno je sklenil, da bo takoj položil še vse mine, kar jih je imel. Še cel zaboj jih je bilo. Če bo pohitel, utegne biti v dveh urah gotov. Mesečna noč bo. Žice je menda še tudi dovolj. Kaj, če bi jih nastavil kar tako, da bi jih sprožil korak? Ne. Tega ne sme. Novi vodja tiskarne utegne priti. Pa bi njega raztreščilo. Saj bo žice menda še dovolj.

Vzpenjal se je po skalovju mimo slapa.

Prej nekdamu je bila ta pot kakor radostno bližanje domu. Tokrat pa ga je bolel in nevoljil vsak prijem. Stopinje so mu spodrsavale bolj in bolj, čim više je bil.

Na vrhu se je zganila senca. Dana je bila. Bolj uganil jo je, kakor spoznal.

Le kako ji je, ko vidi, da je — sam? Morda pa misli, da je Marko... Mračno je!

Še malo — in pri njej bo. Resnico o njem ji bo moral povedati. Res je že ob njeni prvi besedi, ko sta se vračala pred dnevi, razumel, kako je z njo in z njim. Do kraja vedel in občutil pa je to šele zdaj. Bilo je kakor njegova lastna bolečina — ali pa kakor ihta nad nečem, kar bi bil sam napak storil.

Le malo je še imel do roba, ko se je tiho oglasila iz mraka:

»Si ti, Marko?...«

»Ne. Jaz sem. Franc —« je samo rekel, ko se je vzpel do nje.

Čutil je, da plaho in vprašujoče strmi vanj. Vsak čas ga je utegnila vprašati za Marka. Obrnil se je proč od nje in se zagledal v globel, kjer sta se potok in jasa že vgreznili v temoto. Globoko je zajel sapo. Globlje, kot pa je bil res zasopljen.

6

Dana je slonela ob drevesu, poseg roke proč od žice, ki je povezovala med seboj mine — mnogo, mnogo majhnih, mrzlih, okroglih jeklenih smrti, zakopanih plitko v rahlo gozdno prst. Te, ko sta jih nocoj nastavila s Francem, niti zakopane niso bile. Samo z mahom sta jih pokrila. Toliko, da sta skrila njihovo mrzlo okrogolino in žico, ki se je pletla med njimi. Morda sta kakšno mino v naglici slabo skrila. Nič zato! Med mahovjem je tudi podnevi ne bo mogoče opaziti, ker za novo nastavljeno past ni prav nihče vedel. Samo ona in Franc. Tudi Marko ne. Ono, prejšnjo, je poznal. Te, ki sta jo postavila nocoj, niti slutil ni. In morda se bo prav on prvi raztreščil — takrat, ko bo zaslišala, ko bo zagledala njega in Nemce. Takrat bo potegnila za žico. Močno bo morala potegniti. Vsa se bo obesila nanjo, ker sicer se ne bo sprožilo. Morala bo tako storiti, čeprav bo tam med drevjem prihajal — on. Nekaj do kraja razumljivega in neizpremenljivega je bilo v tej nuji. Prav kakor je bilo razumljivo, da se poraja jutro, kadar se izteče noč.

Vedno znova se je vračala k misli na tresk eksplozije, ki bi razklala mir nad gozdovi in razcefrala človeška telesa... takoj zatem, ko bi potegnila za žico. Potem kriki in naglica, tista sopeča naglica, ko bi s Francem tekla navzdol po pobočju ali čez razrita gozdna tla.

Pričakovanje je bilo polno tesnobe, kakor vselej, preden odjekne prvi strel. Za hip nato je laže. Ko bi se že zgodilo, ko bi se že dogajalo — v vsem ne bi bilo nič neznanega več. V ničemer bi ne bilo tesnobe, ki ji zdaj stiska grlo. Ne v švistu krogel, ne v krikih in celo v srečanju z Nemci, iz oči v oči, ne. Napor in doživetje bi ji sicer trgala pljuča in grozila razgnati srce in žile. Vendar bi to bila že doživeta, samo ponovljena stvar: spopad, morda rana ali celo konec, umiranje — vojna, pač, kakršno je spoznala in kakršno se je navadila gledati in živeti.

To noč — ves ta čas, odkar se je vrnil Franc in ji povedal o Markovem prebegu — pa se je godilo z njo docela nekaj drugega: Dotlej o sovražniku ni vedela ničesar drugega kakor to, kar je videla na njem — uniformo, orožje in morda še obris obraza, ki je nikdar ni prizadel globlje ali kako drugače, kakor skoraj brezlika, bežna in vsem drugim

enaka podoba — in ni razmišljala o njem drugače, kakor le o neznatnem delcu velikega mehanizma nasilja. Nič bližjega ni bilo v tem, nič osebnega. In če je slutila na pohodu, da nekje v temi preži nemški mitraljezec, in če je se je bala tega, se je bala — krogel, rane, bolečine, smrti. Človeka, ki bo sprožil, se njene misli niso dotaknile drugače, kakor le z ugibanji o njegovih nakanah.

Zdaj pa je morala misliti predvsem na človeka, ki je prihajal... Uro za uro, trenutek za trenutkom, že vso noč je prihajal iz gozdne teme. In tega človeka je poznala. Njegov pogled in nasmeh in moč objema njegovih rok in šepet, ki je zazibaval v samopozabo — vse je poznala, vse je živelo v njej. Ko je popoldne odšel, je bilo vse to njeno. Zdaj pa mora na obraz, ki živi v njej, misliti tako čisto drugače. Morala bi, a ne more. Trudi se sicer, a podobe, tiste tako drugačne podobe človeka, ki je odšel, ne more zamenjati z mislijo na človeka, kakršen je prihajal. Prihuljeno. brez nasmeha okrog usten in brez otožja v očeh. Mrk, upognjen, oprezujoč, z na strel pripravljenim orožjem v pesti, pripravljen, da mori, poruši kočo, ki mu je bila zavetje v težki uri. Tako, samo tako more prihajati človek, ki se je predal in se s sovražnikom vrača nad svoje. In vendar bo to isti Marko, kakor takrat, ko so ga imela vsa dekleta rada, prav tisti, ki jo je objel tisto noč in ki je vse te dni živel z njo, kramljal, sekal drva, ji prinašal vodo in se ji nasmejal, kadar se mu je zdela otročja.

»Dana!«

Francova visoka postava se je izluščila iz teme. Ni ga slišala prej, dokler ni stal pred njo in jo poklical.

»Ja?« Zmedla se je. Obšel jo je občutek, da Franc ve, na kaj je mislila in kako je mislila.

»Si dremala?«

»Ah!«

»Paziti morava. Noč gre h kraju. Ob svitu najrajši napadejo.«

Zdelo se ji je, da je v njegovem šepetu tiha žalobnost. Vprašala je:

»Pa misliš — da bodo res prišli?« Vprašanje pa jo je prizadelo, še preden ga je izrekla. Bilo je prav tako, kakor bi bila rekla: »Misliš — da jih bo res pripeljal?«

Franc je samo skomignil z rameni. Čutila je njegov gib v temi.

»Mogoče pa ne bo nič,« je zamrmral čez čas in se prestopil.

To je zvenelo kakor tolažba. Ne iz usmiljenja. Ker je res tako mislil. Zazdel se ji je tako dober, brez meje dober, da je vso prevzela mehkoba hvaležnosti in olajšanja, kakor da bi morala zajokati, ker bi s solzami minila vsa teža pričakovanja, dvomov in negotovosti. Bilo ji je, kakor bi se iz težkih sanj oddahnila v resničnost vedrega jutra.

Franc se je ozrl po nebu.

»Menda se že svita in če...«

Umolknil je.

Tudi v njej je vse umolknilo. Slišala je samo, kako ji srce zamolklo bije v vratu.

V gozdu je nekdo stopil na suho vejo, ki se je hrešče prelomila. Čutila je žico v roki. Roka je bila čudno nabrekla in kakor da ji odмира.

Iz gozda je prodril top udarec. Tisti, ki je stopil na vejo, je v temi najbrž z ного zadel v drevo, ki ga je spomladi podrla strela. Morala je pomisliti na tisto deblo. V vrhu je bilo preklano na dvoje. Strela ga je ožgala prav do korenin, da je padlo med malinovo grmičje, ki ga je zdaj že preraščalo. Nekoč je videla med polomljenimi vejami dva liščka.

Hotela je stresti z glavo, da bi se ovela. Pa ni mogla.

Tista dva liščka sta skakljala sem in tja, kakor v čudnem, ljudem nerazumljivem plesu. Dolgo ju je opazovala. Ali se ljubita — je ugibala — ali pa jima je strela razbila gnezdo in mladiče.

Ali se ljubita — ali iščeta mladiče — ali se ljubita — ali iščeta mladiče — se je ponavljalo v njenih mislih in bilo močnejše kakor hotenje, da bi trznila z glavo in se zganila. Ali se ljubita — ali pa iščeta mladiče — je kljuvalo, skladno z udarci srca, ki so ji odmevali v grlu, v roki, ki je krčevito držala žico, in v sencéh, ki so jo bolela, kakor da so vklenjena v železen obroč, ki ga nekdo privija vedno tesneje in tesneje.

Tih, vendar pojóč kovinski zvok ob njej, jo je rešil odrevenelosti. V trenutku je vse vedela. Franc je pripravil strojnico. To jo je čudno razdražilo. Zakaj strojnico! Saj ona vendar drži žico, s katero more temo, v kateri je zahrstala suha veja in jo, kjer je čevelj zadel ob podrto deblo, v hipu razsvetliti, jo uničiti. Strojnica bi branila pot k slapu, če bi bilo treba. Žica pa... Samo reče naj — in prožila bo.

Franc molči. Tudi gane se ne. Zakaj ne ukaže, naj sproži! Samo reče naj! A hitro, hitro!

Dreget, v katerem je dotlej utripalo le srce, se ji je razlil po vsem telesu. Lotevala se jo je slabost. Želodec se ji bo obrnil, če Franc hitro ne ukaže, naj potegne. Vedno bolj slabo ji je, vedno manj zraka ima. Le kaj se obotavlja — reče naj že! Saj bo storila! Zdaj je postalo vse samo valovanje silne jeze, polne obupa, mržnje do sebe in do vsega, kar je poznala: Bo, bo sprožila — vseeno ji je! Vseeno! Bo, bo... Samo z roko naj gane.

»Hudič!« je dahnil Franc ob njenem ušesu. »Če je on...«

Ni vedela, ali je vprašala — kdo? — ali je to samo mislila. Slišala pa je Franca, ki je dahnil odgovor:

»Blaž. Moral bi te dni...«

Z zmedenostjo misli se ji je uprlo tudi telo. Ničesar več ni vzdržala. Zaslišala se je, kako je kriknila:

»Stoj! Kdo je!«

Vedela je, da tega ne bi smela. Toda morala je. Zdaj bo Franc nekaj storil. Mogoče jo bo udaril. Ali pa bo on potegnil žico. Noč je bila čisto črna. Tema se je zgostila, da bi se je bilo mogoče dotakniti.

Franc je ni udaril. Niti ganil se ni. V roki je še vedno čutila žico. Samo to dvoje je bilo: Francova nepremičnost in dotik žice v pesti. Drugega nič. Tudi časa ne. Kakor da se je ustavil, ko je kriknila.

Iz teme je nekdo spregovoril. Godrnjavo in z nevoljnim glasom.

»Si ti, Dana?«

Tisti nekdo ni bil Franc. Franc je stal ob njej. Glas je prihajal iz gozda. In bil je Markov. Ponovil je:

»Si ti, ali kaj, za vraga! O, prekleto!«

Glasu je sledil zvok udarca, kakor prej ob podrto deblo. In mrmranje. Tisto mrmranje je prihajalo od drugega človeka. Ali od drugih ljudi.

Franc se je vzravnal. Njegov glas je bil globok in miren. Vendar je bilo nekaj drgeta v njem, ko je ukazal v temo:

»Stoj, Marko! Niti koraka več! Stoj, ali pa...«

Pripravil je strojnico, kakor bi jo potežkal. Tako je Dana slišala gibe njegovih rok ob sebi.

Markov glas iz teme se je skoraj zadirčno začudil in ujezil hkrati. Zvok utrujenega in nevoljnega človeka je bil v njegovem odgovoru.

»Kaj praviš?«... In potem nekoliko tišje in nekomu drugemu, ne njima: »Daj, daj — posveti, no! Saj ne morem naprej!«

Tema je molčala, dokler jo ni oživel prsk žveplenke. Droben plamenček je zasijal med drevjem. Ne daleč. Tako blizu že, da je Dana mogla razločiti Markov obraz in njegove roke, ki so se oproščale trnovega grmičja, v katero se je bil zapletel. Tuj moški je stal ob njem. Tisti moški ni bil Nemec.

Plamenček je ugasnil.

Danina roka je izpustila žico.

S senc in iz grla ji je naglo plahnela kri, kakor da ji odteka iz neboleče rane in se izgublja v mahovju, kamor je Franc odložil strojnico. Slabost in čudno, sproščujoče ugodje je bilo v tem. V plahnenju krvi in v zavesti, da je Franc odložil orožje.

»Sem, sem!... Bolj na levo pojdiva!« — je slišala reči Franca. Slišala je tudi, da je segel v žep, in vedela, da bo zdaj on prižgal vžigalico. Tega ni hotela čakati. Morala bi kaj reči prihajajočemu Marku, pa ne bi mogla. Vsaj takoj ne. Pozneje že. Pozneje, ko bo minilo, kar ji zdaj mede misli, ki se križajo, kakor bliski v poletni nevihti, in se ji nobena ne zdi prava. Saj to niti niso prave misli. Zmedenost je. In ko bi se srečala z njegovimi očmi, bi se zmedla še bolj.

Dotaknila se je Francovega komolca:

»Južino grem pripraviti...«

Morala je proč, preden bi plamen iz Francove vžigalice razsvetlil temo in jo srečal z Markovim pogledom. Morala je biti nekaj trenutkov sama. Zato je stekla proti koči, da bi bil tisti čas čim daljši.

Pot po stezici od drevesa do kočice pa se ji je bila zdelala neznansko dolga. V tistih nekaj desetih korakov je Franc prižgal vžigalico. Vedela je, čeprav se ni ozrla, da je bilo tako, ker ga je slišala, kako je rekel:

»Vedno manj razumem. Mislim sem...«

»Da so me ubili? A, beži, beži!« To je bil Markov glas.

In glas onega drugega:

»Smo doma? Madona, sem zdelan! Imate kaj jesti?«

Besede so zvenele robato, pobalinsko, radostno.

Več ni slišala. Bila je že v koči. Otipala je svečo na polici, pa ji je padla iz rok. Ko jo je našla med drvami in jo prižgala, so zunaj že šumeli koraki. Možno so se polglasno nekaj pogovarjali. Menda so stali, ker se zvok besed in korakov ni več bližal. Tudi na pragu je nekdo obstal. Ni se ozrla. Vseeno je rekla: »Nocoj dobiš tudi ti večerjo, kakor vsi drugi.« Dól je prišel s praga do nje in se jo dotaknil s smrčkom. Zato je rekla še enkrat: »Dobiš, dobiš, no!« — in ravnala polena nad zametenim dračjem, da bi se hitreje razplamenel ogenj. Dól je šel proti Markovemu ležišču, pred katerim je nedavno ležal. Slišala je njegove stopinje in ga morala pogledati. Videla je, da šepa. Od boka čez stegno zadnje noge se mu je vlekla temna maroga zlepljene dlake.

»Dól!« ...

Pes jo je pogledal, slabotno zamahnil z repom in jel lizati rano.

Zunaj so se spet oglašali koraki.

Čez prag je stopil Franc. Bil je spremenjen. Brez napetosti in ostrine v črtah lica. V pogledu pa ni bilo miru, tiste neomajne spokojnosti, ki je bila vajena. Čeprav jo je pogledal, se ji je zdelo, da poveša pogled. Postavil je strojnico v kot in se nameril proti svojemu staremu mestu za mizo.

Želela je, da bi Marko vstopil vsaj malo nasmejan. Pa ni bil. Samo večji in močnejši se ji je zdel kakor dotlej. Obraz je imel razpraskan in uniformo razcefrano, kakor da so se zanjo tepla ščeneta in jo je bil rešil tedaj, ko jo je bilo komaj še mogoče obleči. Pogledal jo je s trudnimi očmi. Potem pa se je le nasmehnil, čeprav samo s kotički ust:

»Danes sem se nasprehodil. Si že križ naredila čezme?«

»Skoraj...«

On pa se je že obrnil k Francu, sedel na klop, ki je zaškripala pod njegovo težo, in zaklical proti vratom:

»Pridi, pridi! Menda si se zraka naužil za danes.«

»Zraka?... Hudič, sape, ne pa zraka!« Vstopil je tršat mlad fant v civilni obleki, a s torbo in puško čez ramo. Pomežiknil je, da bi bilo težko reči, ali Dani ali onima dvema. »Sape, sape! Pa še kakšne!«

Snel je kapo, edino, kar je bilo vojaškega na njem, in stopil k Dani.

»Dober večer. Ti si menda Dana? Jaz sem pa Andrej. Odpočil se bom, veš, ko sem tako žejen, ker že dva dni nisem nič jedel.«

Ponudil ji je roko in se bučno zasmel svoji domisllici. Smejal se je prav iz grla, s široko odprtimi usti, da je kazal velike, močne in rumene zobe, in z nekoliko nazaj upognjeno glavo, da se je zdel njegov obraz še bolj oglat.

»To je Blažev kurir,« je Dani pojasnil Franc.

»Blaž?... ki bo tebe zamenjal?«

»Moral bi me. Pa me ne bo. Padel je.«

Andrej je s krepkimi, majavimi koraki šel k mizi, sedel varno, postavil puško med kolena in se z rokama oprl nanjo.

»Padel, padel...« je resnobno, a vendar z nekako vnemo prikimal.

»Imaš še kaj tobaka?« je Marko pogledal Franca.

Franc je segel po tobačnico z naglico, ki ni bila v njegovi navadi in v nasprotju s težo njegove moči.

Potem se je spet oglasil Andrej, obrnjen k Dani:

»Saj, če bi tega-le ne bilo —« je s pogledom pokazal na Marka, »bi tudi meni smreka iz riti zrasla, ha, ha, ha!«

Smejal se je glasno in vztrajno.

Dano je nevoljila njegova robotost. Kdaj drugič bi se ji morda smejala. Da bi prekinila njegov rezgetajoč smeh, ga je vprašala:

»Kje sta se pa našla?«

»Kje?« Zakrohotal se je, da so se mu ovlažile majhne oči. Zibal se je sem in tja in majal z glavo. »Na veselici sva se srečala. Res, res! Švabi so godli — midva sva pa plesala. Pa še kako!... Jesprenj kuhaš?«

»Ga imaš rad?«

Namuznil se je. Tiho, a z izrazom kakor prej v krohotu.

»Če je prešič noter stopil! Drugače ne.«

Dana se je ob tem spomnila na njun prvi večer. Ko je Marka prav tako vprašala za kašo. Kako različni so lahko ljudje ob enakih besedah, je pomislila.

»Takšnega pa ne boš jedel?« je vprašala le, da bi ne molčali, ker Franc in Marko nista bila videti pri volji za pogovor. »Potem pa nisi lačen!«

»Kako bi le mogel biti! Sit sem res. Hoje in spotikanja po hostah.«

»Dolgo si že na poti?«

»Peti dan.«

»Od kod?«

»Z divizije. Pred petimi dnevi sva odšla, saj! On pa je rekel — dva dni nimava kaj hoditi.«

Dana je uganila, da je »on« Blaž.

»Hajkali so vaju?«

»Kakor zajce! Prav zares — kar s psom so šli za nama.«

Franc si je odkasljajal in ujel Danin pogled.

»S tistim, ki ga je Marko ustrelil.«

Dana je čutila, da ji je hotel s tem povedati več, kakor samo obuditi spomin na njuno srečanje z Nemci, kakor ji ga je opisal. Razumela pa ga je šele do kraja, ko je Andrej dopolnil:

»Saj če ga ne bi — bi zdajle Švabi čakali na ješprenj...«

»Zakaj?«

»Glej jo, kako vprašanje!« Z izrazom resničnega pomilovanja jo je pogledal. »Ženske in vojska, to pa res ni za v eno torbo. Nič ne razumejo!... Pes bi jih vendar po njuni sledi pripeljal naravnost sem, kajpak!«

»Res sreča, da se je Marko tega domislil!« je tiho pritrdil Franc. Oči pa ni dvignil, da bi se srečal z Daninim pogledom.

Marko je vstal. Šel je k Dólu in se sklonil k njemu. Dana je videla, kako je otipaval rano. Pes mu je lizal roko.

Ustrelil je psa, ne oficirja. »Ne da to misliti, da je že takrat name-raval pobegniti k njim?« se je spomnila Francove pripovedi in svojih misli. »Le kako je mogel!«

»Včasih se človek takoj spomni kaj pametnega — drugič pa tuhtaš in tuhtaš, pa nič ne pogruntaš.« Andrej je prikimal svojim besedam. »Pa kako bi tista črna mrha privohljala naravnost sem, bi videli!«

Dano je zbadlo: — bi videli!... Morala je pogledati Marka, ki se je še vedno tiho in nežno ukvarjal s psom. Bi videli! Ne, ne — on je le računal s tem, da onadva s Francem... ne bosta ničesar več videla. Ubil je psa za primer, če bi podlegla patrulji. Na kočo je mislil. Torej

— na njo. Zdaj je zlahka razumela, kaj ji je bilo prej v hosti, da se ni mogla srečati z njim: kriva je bila pred njim. Tudi Franca je najbrž prizadelo tako. Skrb za njiju sta mu vračala s sodbo. On tega sicer ne ve — in to je pravzaprav še huje. Oba lažeta brez besed. In kaj bi Marko storil, če bi vedel? Najbrž sploh nič. Samo nasmehnil bi se. Žalostno ali pa — prezirljivo. Oboje bi enako zbolelo. Ne samo njo. Tudi Franca. Po obrazu in po očeh in po vsaki kretnji mu je videti, da misli kakor ona.

»Kje pa je padel tvoj tovariš?« je vprašala Andreja, da bi se ubranila grenkobe prejšnje misli.

»Blaz? Tam, v dolini.« Mahnil je z roko kar tako. »Kakšne tri do štiri ure bo od tod. V grmovje sem ga skril. Menda ga niso našli.«

»Sam si šel dalje?«

»Mi ni drugega kazalo. On je imel karto. Saj jo imam s seboj, v njegovi torbi.« S pogledom je pogladil torbo, ki jo je bil položil na mizo. »On se spozna na te reči, jaz nič. Gledal je vanjo in kazal sem v te hoste. Tam gori so, je pravil še kakšno uro prej, preden ga je zadelo. Pa pogledam, sem si rekel. Mogoče pa res kôga najdem.«

»Iz zasede so ga?«

»Hudič vedi, od kod je privršalo! Kar na lepem! Počivala sva. Samo nekajkrat je počilo. Meni se je zdelo, da iz sosednjega hriba. Andrej, pomagaj! — je zastokal. Pograbil sem ga in ga zavlekel v hosto. Pa ni nič več rekel.«

»In Nemci?«

»Nikjer nikogar. Dve, tri ure sem že rinil naprej skozi hosto, ko se ozrem. Z roba sem jih natanko videl, kako so šli čez čistino. S psom. Tiščal je gobec k tlom. Ni bilo kaj ugibati — sledili so mi. Kdor teče, ima zdravo pleče, sem si rekel. Me ni nič sram povedati! Štirinajst jih je bilo. Tekel sem, da mi je jezik do pasu visel. Tako sem prišel do drče. Odpočiti sem si moral. Ni več šlo, pa ni šlo. No, takrat pa je že tudi zaropotalo. Mislil sem, da po meni, pa so le po teh dveh žgali. V drčo, Andrej, pa naj bo, kar bo! Takrat pa sta že onadva pridivjala. Nisem še prišel do sape, da bi ju poklical, ko so bili že Švabi tam. Franc se je pogнал v drčo kot vidra v vodo, oni-le pa proti Švabom. Roke gor pa — niks šisen, niks šisen. Lepa reč! me je spreletelo.«

Marko je pustil psa, segel v ogenj po gorečo vejico in si nažgal ugaslo cigareto.

»Vroč je v tej bajti,« je rekel in šel ven.

»Pa potem?« je tiho vprašala Dana.

»Saj nisem takoj vedel, pri čem sem, hudiča! Potuhnil sem se, kaj bi drugega! Da bi jo za tem po drči ubral, je bilo prepozno, onega sem

pa videl, kako moli roke v zrak. Tako tiho je bilo, da še dihati ni bilo varno.«

Niso streljali?«

»Nemci? A, kje! Če so pa mislili, da se jim je ptiček kar sam ujel. Potem pa sploh ne vem natanko, kako je vse to šlo... Vražje čudno je bilo vse skup, no! Oni roke kar naenkrat dol, parabela — trk, trk, en policaj telebne po tleh, drugi zatulijo, pokajo in se podijo za njim — z očmi je pokazal proti vratom, kamor je bil odšel Marko, »on in pes pa čez grmovje — in že smo bili skupaj! Dobro, da je tudi mene precej pogruntal, ko me je zagledal, tako, kakor tisto, da je počil psa, ne dedca. Drugače bi se lahko še midva med seboj kresnila, če bi me imel za Švaba... No, drli so za nama, on pa en čas na levo, en čas na desno. Jaz za njim. Prav do mraka sva se tako preganjala. Tistile ješprenj mora biti pa preklemano trd, kaj, ko tako dolgo ni kuhan!«...

»Je že!« Dana je odstavila kotlič in segla po skledi.

Andrej pa proti Francu tišje in zaupljivo:

»Kdo pa je pravzaprav — oni?«

»Marko?«

»No, saj!«

»Zakaj vprašaš?«

»Tako znan se mi zdi.«

»Že mogoče. Dolgo je že v hosti.«

»Tako-le priljuden pa ni nič kaj preveč, kaj? O meni je hotel vse vedeti, o sebi pa še črnil ni.«

»Ljudje niso vedno pri volji, saj razumeš,« se je Franc ognil.

»Kaj pa je?«

»Kako to misliš?«

»Tako: ali je bolj političen človek ali bolj vojaški?«

»Oboje.«

Dana je postavila na mizo skledo vročega ješprenja.

»Bo?« je pogledala Andreja.

Fant se je podjetno počehljaj po rdečkastih, krtačasto štrlečih lasih in ni odmaknil oči z jedi.

»Samo žlico mi še daj! Moja je ostala nekje v hosti.«

Prinesla mu je žlico in se za kratek čas zagledala vanj, kako je mlaskajoče metal jed vase, ves zaverovan v skledo pred seboj.

(Konec sledi.)

KOČA NAD SLAPOM

Ivan Ribič

(Konec)

Stopila je na prag in se razgledala po nebu.

Danilo se je. Zvezde so skoraj že čisto zbledele. Le tu in tam je še katera bledikasto mežikala v svetlobo svita.

Nadejala se ga je za kočo, kjer sta včasih posedala in kramljala, tako kakor se je bila navadila — po vsaki izrečeni misli premolk, kakor v premislek. To ji je godilo. Žlubodranja in mnogo besed ni trpela.

Za kočo ga ni bilo.

Počasi je stopala skozi grmičje, brez pravega namena, kam pojde, dokler se ni ustavila nad slapom, na robu pečin.

Tam ga je našla.

Negibno je sedel in z rokami oklepal komolce, s pogledom uprtim predse.

Prisedla je. Ni se ganil in je ne pogledal.

»Samevaš?« ga je vprašala.

»Včasih sem rad sam.«

»Sem odveč?«

»Ne. Ti ne, Dana.«

»Kdo pa? Franc?«

»A!«

»Kurir?«

»Tudi ne. Toda človek je bolj s seboj, če ni drugih. Od časa do časa je to potrebno.«

Zamolčala sta se v šumenje slapa in v jutranje čebljanje ptic.

Čez dolgo šele je spet povzela ona:

»O čem razmišljaš?«

»O življenju. Pa o tebi in o sebi. O nama.«

»O tem ni kaj razmišljati.«

»Morda pa le!«

»Ni. Milijoni in milijoni so bili pred nama, toliko, ali pa še mnogo več jih bo za nama, mar ne?«

»Kôga?«

»Ljudi, ki se imajo radi. Ki se ljubijo.«

»To že. Pa vendar ni dvoje ljubezni enakih, če dobro premisliš.«

»Vse so enake. Samo prilike in čas — to je morda različno.«

»Prav o tem razmišljam.«

»O čem?«

»Ali imam sploh pravico...«

»Do česa? Do ljubezni? O, ti moj črnogled! Kdo pa je nima? Vsak. Prav vsak. Saj prav to je tisto — če bi se ljudje bolj gnali za to pravico in manj za druge, bi bilo drugače na svetu.«

»Slišati te je, kakor sladek roman za nedorasla dekleta.«

»O ljubezni sploh sem govorila.«

Tedaj se je le zganil. Počasi ji je ovil roko okrog ram in jo rahlo potegnil za seboj. Tako sta legla vznak. Gozdov in jase in potoka ni bilo več v njunih pogledih. Samo nebo, ki je spet obetalo sonce in jasno.

»O ljubezni sploh?« je ponovil za njo. »Ti apostol!«

»Včasih se ti moram zdeti na moč neumna, kaj ne? Ampak verjemi — prav mislim. Samo pravih besed ne najdem.«

»Vsega najbrž sploh ni mogoče povedati z besedami. Ali pa bi bilo treba preveč besed.« S prsti ji je segel v lase in brodil po njih.

»Marko...«

»No?«

»Franc mi je vse povedal.«

»O čem?«

»O... o brigadi, pač. Saj veš!«

»Pa?«

»Zakaj si toliko ženeš k srcu? Saj se bo vse uredilo!«

»Uredilo? Kaj pa naj se uredi, kdo bo urejal?«

»Nočeš me razumeti, vem.«

»Kaj pa naj kdo drugi ureja? Sploh pa ne gre za to! So stvari, ki jih more človek urediti le sam s seboj.«

»Boš šel...«

»Ne vem. Nič še ne vem, kam bom šel. Razmislil bi rad o tem.«

»Sam bi rad bil? Naj grem?«

»Kakor hočeš! K ničemur te ne silim. Ljudi, ki se dado k čemu prisiliti, ne maram.«

Dvignila se je in vstala. Brez jeze in brez naglice. Tiho se je namenila skozi smrečino proti koči.

»Dana!«

Ni takoj obstala. Šele po nekaj korakih, ko jo je spet poklical.

Počasi se je vrnila, pokleknila k njemu v travo in se s pol priprtimi očmi zagledala vanj.

Segel je po njej, pa se je ubranila njegovega objema.

»Ne morem... Nočem!«

»Kaj ti je?«

»Nič, nič. Kar tako!« je zatrdila. Nenadoma pa je zahlipala: »Marko... Mislila sem... Verjela sem, da si pobegnil k Nemcem...«

Pogledal jo je kakor otroka, ki blebeče neumnosti, pa mu jih ni mogoče zameriti.

»Dana...«

Tedaj se ni več branila moči njegovih rok.

Andrej se je naslonil s komolcem na mizo pred na pol izpraznjeno skledo. Kinkal je z odprtimi očmi.

Franc je drezal v pepel, da bi našel ogorek in si nažgal cigareto. Prvi sončni žarki so se prikradli v kočo.

»Tukaj boš torej ostal,« mu je rekel Franc. Našel je žerjavico in jo razpihoval. »Po pošto boš hodil na kmetijo, ki ti jo pokaže Dana. Vsak drugi dan.«

»Bom, bom,« je zamrmral Andrej.

»Tiskarno bo vodila kar Dana sama.«

»Že razumem.«

»Pomagal ji boš. Časa imaš na pretek.«

»Kajpak, seveda!«

»Pa tole — prav me razumi — Dana je dekle...«

»Kako? A dekle! Vem.«

»Samota dela ljudi razdražljive. Treba je potrpeti drug z drugim.«

»Mhm.«

»Z Dano moraš... No, ni treba blekniti vsako, ki ti pride na jezik, kakor če si med pobi. Dekleta so občutljivejša. Razen tega ne pozabi — tukaj ona ukazuje. Odgovorna je za tiskarno.«

»Bom že.«

»Kaj boš? Mar dremlješ?« Uspelo mu je, da je prižgal cigareto. Ozrl se je po Andreju.

»Dremljem? Jaz? Kje pa! Samo zamislil sem se.«

Preložil je težo života na drug komolec.

»Zbit si. Spat pojdi! Po južini greva pokopat Blaža!«

»Tak, ne spi za mizo! Na pograd se spravi.«

Andrej je vstal, zamežikal proti okencu, v katerem je že odsevalo sonce, in prikimal sam sebi:

»Kadar se človek naspi, je čisto drugačen. Res je to!«

Zunaj so se drug čez drugega oglašali ptiči.

Dól je vstal in odšepal iz koče.

Večerilo se je že, Franc in Andrej pa se še nista vrnila.

»Dolgo pokopavata,« je rekla Dana, ker sta že precej časa molčala.

Marko se je zleknil na pograd in podvil roke pod glavo.

»Daleč je. In mogoče ga nista takoj našla.«

»Naj prižgem luč?«

»Rajši ne. Lepše je tako, v mraku.«

»Danes si videti boljše volje...«

»Boljše? Drugačne.« — — —

Cas se je iztekal tiho in spokojno, kakor bi ga bila merila stara stenska ura s kukavico, s stene prijazne izbe, kjer na pogrneni mizi leži porcelanasta pipa, zrak pa je poln prijetnega zadaha po medenih kolačih. In v dobi, ko ni bilo nikjer nobene vojne, nobenega zla in sam mir — in ki je nikdar bilo ni — razen kdaj pa kdaj v sanjah, komu v uteho.

Toda ura ni zahreščala in kukavica se ni oglasila, čeprav se je večer že gostil v noč. Sanje, kolikor jih je sploh bilo, so se razblinile, ko so zunaj zaškrtali koraki.

»Prišla sta,« je rekla Dana, kakor sama sebi. Prižgala je svečo in z njo še leščerbo.

Andrej se je primuzal v kočo in s pogledom ošinil ognjišče in kotlič. V ničemer ni bil podoben človeku, ki prihaja s pokópa. Kakor da se ga stvari okrog njega sploh niso dotikale. Vsaj s sencami ne. Srečen je ta fant, je takrat pomislil Marko. Srečen? No, vsaj miren. Vse v njem je mirno. Prav gotovo zaspi takoj nato, ko leže. In se zbudi prav takšen, kakršen je legel spat.

»Bala sva se že za vaju,« je rekla Dana, ko je vstopil tudi Franc. »Dolgo sta hodila.«

»Ni tako blizu.« Franc se je obrnil k Marku: »Tistega Nemca so pustili kar tam, veš!«

»Res? Čudno. To ni njihova navada.«

Andrej je sedel k Marku na rob ležišča. Sedel je s sklenjenimi rokami v naročju in s povešenimi rameni. Kakor bi bil prišel z dela in bil zadovoljen, da je večer, ko si bo odpočil, potem ko morda še kje povasuje. Jutri prične nov dan. Bo že nekako!

Andrej je pomežiknil: »Pustili so ga, ja, kar tam, kjer si ga podrl. Najbrž so zgrešili pot.« Spet je pomežiknil. Veselo in z obema očesa hkrati. »Nič čudnega, ko so se pa v takih krogih podili za nama!«

»Sta ga ... pokopala?« je Marko vprašal Franca mimo Andrejevega govorjenja.

»Saj zato sva vendar šla!«

»Nemca, mislim.«

»Da, tudi Nemca sva zagrebla.«

»Sta grob dobro zakrila? Da ne bi še kaj stikali tod okrog!«

»Sva. Kolikor se je dalo. Toda nekaj gomile vedno ostane, kadar koga pokoplješ.«

Andrej je segel z roko na hrbet, se namuznil, da je razkril velike zobe, in potolkel po nečem kovinskem: »Ropotuljo je pa meni zapustil.«

Marko je vstal in potegnil koco z ležišča.

»Kam pa?« ga je vprašal Franc.

»Ven. Na svež zrak. Presoparno je.«

»Zunaj boš spal?«

»Mhm.«

Marko je odšel in jih pustil same.

Franc se je odpasal in s počasnostjo utrujenega težaka odpenjal bluzo.

»Zame ni treba večerje,« je naročil Dani. »Že ves dan mi ni nekaj prav.«

»Meni pa le daj kaj!« se je vtaknil Andrej. »Zlakotni človeka hoja po teh hostah.«

Snel je brzostrelko z rame in jo položil na mizo. Ogledoval jo je in se je dotikal z nežnostjo, kakor da ravna z nečem živim.

Ležal je v praprotju in poslušal noč in molčanje gozda.

Mir okrog njega se je prelivaval vanj. Mir, kakršen je bil šum slapa, ki je bil vedno enak, brez prehitevanja, brez pojemanja in brez nehanja, da človek ni več mislil nanj, čeprav je izpolnjeval vsako uro, vsak trenutek. Gozd, ki ga je obdajal, se mu je zazdel podoben dobrodušnemu velikanu. Spal je, dremal po utrujenosti soparnega dne. Mar ni gozd tudi živ? Saj diha. Raste in se plemeniti. Živi — ker mu s trpljenjem ni prizanešeno. Pomladnega brsta in udarjanja strel, deževij, ki mu odnašajo črnico izpod vznožja, in snega, ki mu lomi vejevje — vsega je deležen. Vse prenaša brez tožbe. In če že zastoče v viharju, zajeti le v šibkih vršičkih, ali v vejah, ki udarjajo druga ob drugo. To ni vdanost. Moč je, ki jo daje mir korenin, ko globoko v zemljo razpredene postajajo eno z njo. Še če pade deblo, ki so ga hranile, jim zemlja pomaga k sili za novo rast. Zato ni viharjev in ne strel, da bi gozd kdaj prenehal biti — gozd. V tem je veliki, silni, neizpremenljivi mir. Samotna drevesa pa so skrivenčena in od strele razorana in le malokdaj gnezdiijo ptice v njihovih vrhovih, kot bi se bale, da korenine samotarjev ne segajo dovolj globoko.

In kako je z njim, z ljudmi sploh?

Skozi kopreno molčanja in zvezdnate noči se je premikala senca. Lahna, neslična in gibka. Ni je videl. Slutil jo je. In ni se začudil, ko se ga je dotaknila Danina roka, njena usta, njeno telo. Pričakoval jo je, čeprav tistikrat ni mislil samo na njo, ker so njegove misli drsele skozi toliko stvari hkrati, da se niso utegnile ustavljati kaj delj le ob eni sami — — —

»Že spiš?«

Legla je tesno k njemu. Zdela se mu je kakor molčanje gozda in vonjava trav, ki jih to noč ni zganil noben vetrič. Čutil je utrip nje-nega srca. Bilo je mirno, kakor bi se trudilo enakomerno meriti čas, ki jima je bil dan. Njena roka je bila topla, a brez drgetavosti. Bil je tiho vesel, da je bila takšna, ker je mogel reči, ne da bi se česa dotaknil ali sprožil kaj novega:

»Vedel sem, da boš prišla. Čakal sem te.«

V odgovor je naslonila glavo na njegovo ramo. Njena teža je bila kakor dremavost. Tudi sam je zaprl oči. Vedel je, da ta noč ne bo brez sna. V tem je bilo nekaj dobrega— kakor toplota noči in Danine roke, ki je mirno počivala v njegovih.

8

Sonce je bilo že visoko, ko se je zbudil.

Nje ni bilo več.

Nekdo je blizu nekje polglasno žvižgal. To je bil Andrej. Tega ne sme početi. Preveč brezskrben je. Opozoriti ga mora na to. Dana in Franc sta najbrž v koči. Ni ju slišati.

Skočil je kvišku, pretegnil roke in globoko vdihnil rosno svežino jutra.

Iz grmovja se je pretegnil Dól.

»Glej no — tudi ti?«

Potrepljal ga je in mu pregledal rano. Nič hudega ni bilo. Samo oplazilo ga je. Sicer pa — zagledal se je v pasje oči, ki so ga pričaku-jóče motrile — kako vseeno je to zdaj. Še nekaj dni morda... in sam mu bo moral prizadeti rano. Hujšo, kakor to. Za vselej.

Ni hotel, da bi oživila kakršna koli mehkoba v njem. Tudi do živali ne. Samo potrepljal ga je še enkrat in mu namesto navadne pohvale povedal svojo misel:

»Drugi bi ne znali ravnati s teboj. Pa precejšen divjak si! Ustrelili bi te, če bi koga ujél. Zato je bolje, da te jaz pokončam.«

E, vraga, koliko psov so že postrelili gospodarji! Precej mehkužne solzavosti je včasih v meni, pravzaprav.

Vzel je koco, jo poravnal in vrgel čez roko.

Andreja je našel pred kočo. Sedel je na tnalni in razstavljal brzo-strelko. Še vedno je požvižgaval.

»Ne žvižgaj, vendar!« mu je rekel. »Bi rad Nemce privabil?«

Dvignil je glavo in ga odsotno pogledal. Videti mu je bilo, da ga je Marko zdramil iz globoke zamišljenosti nad mehanizmom orožja.

»A ja!« je samo rekel.

Ko pa je Marko prišel do vrat, je pričel žvižgati prejšnjo popevko. Takoj pa je sredi diha utihnil, kot da je šele tedaj doumel svarilo.

»Dane ni?« je vprašal Marko s praga.

»Po vodo je šla,« je odvrnil Andrej, ne da bi se ozrl.

»Pa Franc?«

»Franc?« Tedaj je le odtrgal pogled od orožja. Obrnil se je. Sedel in z vsem telesom. »Kdaj je že šel...«

»Šel? Kam?«

Marko se je prestopil korak proti njemu. Roka, v kateri je držal koco, mu je mrtvo visela ob telesu.

Andrej se je spet zatopil v dele orožja v naročju.

»Kam! V divizijo. Kam pa drugam!«

Pustil je koco na tleh pred pragom, kamor mu je bila padla iz povešene roke.

Noga se je sama od sebe zganila v korak. Brez pravih misli je šel skozi goščavo. Vejice so se plazile ob njegovem licu. Zakaj mu ni povedal, da bo šel? Saj je moral vendar čutiti, kako se je odločil. Hm! Ni mu hotel biti za stražarja... Nesmisel, pravzaprav! Saj proti svoji volji ne bi šel nikamor. Ne Franc ne kdo drug bi ga ne prisilil. To je Franc vedel. Čemu torej tolikšna in tako nepotrebna obzirnost!

Dól se je preril mimo njega skozi grmičje. Nehote se je zagledal v njegovo glavo — kamor bo sprožil. Čim prej, tem bolje. Segel je v tok po revolver, ne da bi se ustavil. Ko je položil prst na petelina, je moral pomisliti na črnega volčjaka, ki ga je ubil policistom. Trzal je z nogami, kakor bi se otepal pogina. Tudi Dól bo. Repetiral je in počasn timer korak, s pogledom uprt v pasjo glavo. Dobro mora zadeti. Da se žival ne bo mučila brez potrebe. Dól je mahnil z repom, obstal, se ozrl, spet obrnil glavo in še močneje, veselo pomahal z repom. Nekoga je opazil. Nekomu se je dobrikal.

Zamislil se je bil in ni videl, da sta prišla na rob pečevja.

V globeli ob potoku je bila Dana. Njo je videl pes.

Gledala je proti vrhu. Ko je stopil na rob tudi on, je zamahnila z roko in se podvizala v skale. Vzpenjala se je s težavo, ker je nosila poln kotlič vode.

Pozabil je na psa. S hitrimi koraki se je vračal h koči. Prehiteti je moral Dano. Čemu bi ji težil slovo s poslavljanjem. Tudi zanj je bilo bolje, da odide brez srečanja. Mir v njem je bil vzvalovljen, skaljen še ne. Moral je pohiteti, da bi ga ne skalil.

V koči se mu ni zdelo še nikdar tako prazno in tiho. Tudi Andreja ni bilo. Da ni šel fant kam preizkušat novega orožja... Podobno bi mu bilo. Vzel je torbo izpod vzglavja in parabelo s klina, kjer je visela ob ležišču. To je bilo vse. Drugega ni imel. Tako. S pogledom se je poslovil od kože. Za hip ga je prevzela mehkoba. Vse, kar je bilo v prostoru, je čudno oživljalo, dobivalo zdaj nov pomen, kakor da se poslavlja od ljudi, ki jih bo težko pogrešal, in ne samo od ognjišča in od lesenega pograda, surovo zbite mize in klopi in... Spet je videl psa. Stal je pred njim in ga gledal kakor vedno, kadar je slutil, da gresta na pot. Ne mogel bi ga več ubiti. Segel je na polico po vrv. Privezal jo je psu za ovratnik, drugi konec pa ob opornik pograda. Prevzelo ga je majhno, drobno zadovoljstvo, da se je tega domislil in da mu ni bilo treba storiti česa drugega. In Dana vsaj ne bo tako sama. Da ni tega pomislil že prej!

Moral se je ozreti. Pri vratih je stala ona.

Bilo mu je, kakor da ga je kdo zalotil pri nečednem dejanju. Vendar se je vglobil v njen pogled, ki je obstal na parabeli, se premaknil na torbo, obešeno čez ramo, in potem na privezanega psa. Nobene skrivnosti ni bilo več. Vedel je, da je vse razumela.

»Ne boš ga vzel s seboj?« je vprašala naravnost in koj nato pomislila: Zdaj se bo nasmehnil in rekel, naj ostane pri njej teh nekaj dni... dokler se on ne vrne.

»Misliš, da me bo zgrešil, če me kakšen mesec ne vidi? Brez skrbi!«

To je bilo isto. Samo nekoliko drugače je povedal. Nasmehnil pa se ni. Poizkusil se je nasmehniti, a je samo z roko segel k čelu in zdrsnil s prsti skozi lase.

»Saj vidiš — grem. Morda ga še dohitim. Ne more še biti daleč.«

Vsililo se ji je vprašanje, kako se bo poslovil. Ji bo segel v roko, jo poljubil? Zaželela si je, da bi ne storil ne enega ne drugega, da bi se ne zgodilo kaj, kar ni spadalo v tisti čas. Da bi ne bilo ničesar, kar bi utegnilo vreči senco na misli o njem, spremeniti grenko težo teh trenutkov v okoren, neljub spomin.

Popravlil si je torbo in se prestopil proti vratom. Proti njej.

»Na Andreja pazi...« ji je rekel na pragu. »Fant včasih pozabi, kje je. Da ne bo preglasen!«

Še enkrat si je popravil jermen torbe, ki mu je uhajal z rame, in s hitrimi, trdnimi koraki odšel.

V koči je tulil Dól in trgal vrv.

Sedla je v senco borovja. Travnato pobočje, ki je strmo in dolgo segalo v dolino, je bilo še vse rosno. Trave so bile kakor posute z drobnimi kristalčki, v katerih se je lovila sončna luč; Fancova sled se je kakor ozka, temna črta vila med njimi in delila travnata polja na dvoje. Marko je stopal po njej in se oddaljeval. Vedela je, da se ne bo ozrl. Vseeno je čakala, kdaj obstane in ji zamahne z roko.

Od nekod se je vzel Andrej. Počenil je k njej in se tudi zagledal navzdol po travnati strmini. Hrustaje je jedel prepečenec.

»Kaj tudi ta gre?« jo je vprašal s polnimi usti.

»Tudi,« je rekla s težavo.

»V divizijo?«

Pritrdila je z gibom glave.

»Zakaj pa nista šla skupaj z onim?« Ona ni odgovorila, on pa ni čakal odgovora. Zagrizel se je v nov kos prepečenca in ga glasno mlel z močnimi zobmi. »Zdaj sva pa sama, kaj? Bo treba daleč hoditi po pošto? V lepem vremenu še gre, v dežju je bolj žaltavo. Pa misliš, da nama bo dolgčas? A! Veš, mene so vedno obražali v družini.« Rahlo jo je dregnil s komolcem in ji pomolil ostanek prepečenca. »Ti, imaš še kaj teh-le skorij? Daj, no! Bolje je že kot nič.«

»V koči so. Na polici. Kar vzemi!« je rekla odsotno.

»Na polici? Bom! Kaj pa — karte igraš? Tarok? Ali pa vsaj duraka?« Potolkel se je po žepu. »Karte imam s seboj! V diviziji pa nismo smeli igrati. Kdo si kakšno neumnost v glavo vtepe, pa kar drži. Kaj sem že hotel — a ja! — bi lahko zdaj jaz na njegovem pogradu spal, m? Bolj nekako prijazno se mi zdi, kot pa na vrhu. Na polici, praviš, da je še nekaj teh skorij?« Vstal je. »Bom takoj nazaj. Da se še kaj pomeniva.«

Dolina je bila še v senci. Marko se je bližal njenemu robu. Še malo, še nekaj korakov in ne bo ga več videla.

Pes v koči je vedno bolj zateglo in tožeče tulil.

Njej se je zdelo, da je pasja tožba kakor brez prestanka ponavljajoča se misel:

»Morda pa ga bodo razumeli, kot ga razumem jaz. Potem je rešen. In se bo vrnil nekega dne. Morda pa ga bodo res razumeli! Možje so ... in isti boj bijejo.«

Ni ga več videla. Skrile so ga sence v dolini.

Nad gozdovi je bilo razpeto sinje nebo poznega poletja. Vse okrog nje je dihalo globok mir. Samo slap je šumel. Njegov šum je bil prav takšen, kakor vse prejšnje dni.